

*Strategia Rozwoju Gminy Komańcza
do roku 2030*

INICJATYWAŁOKALNA.PL

Czerwiec 2016

Spis treści

Wstęp.....	3
1 CZĘŚĆ WPROWADZAJĄCA	5
1.1 Strategia jako instrument kreowania polityki rozwoju	5
1.1.1 Proces konstruowania dokumentu Strategii	5
1.1.2 Struktura dokumentu	6
1.2 Raport diagnostyczny o stanie społeczno-gospodarczym. Wnioski z analizy sytuacji społeczno-gospodarczej	7
1.3 Wnioski z przeprowadzonego badania ankietowego i konsultacji społecznych.....	8
2 CZĘŚĆ PROGRAMUJĄCO-STRATEGICZNA	10
2.1 Analiza obszarów problemowych	10
2.1.1 Analiza SWOT	10
2.1.2 Drzewo problemów	15
2.1.3 Drzewo celów.....	16
2.2 Kierunki rozwoju Gminy Komańcza	17
2.2.1 Wizja i misja rozwoju Gminy Komańcza	17
2.2.2 Cele szczegółowe i działania priorytetowe	19
2.2.3 Przykładowe zadania w ramach poszczególnych działań priorytetowych.....	27
2.3 Powiązania Strategii Rozwoju Gminy Komańcza z innymi dokumentami strategicznymi na szczeblu krajowym i regionalnym oraz założenia UE we wspieraniu rozwoju regionalnego	30
2.4 Finansowanie projektów zaplanowanych do realizacji w ramach Strategii wraz z harmonogramem.....	34
2.5 Ocena wpływu realizacji Strategii na środowisko	43
3 CZĘŚĆ WDROŻENIOWA.....	49
3.1 Ewaluacja i monitoring Strategii do roku 2030	49
3.2. Wskaźniki realizacji Strategii.....	52
Spis tabel i schematów	55

Wstęp

Zarządzanie gminą wiąże się z podejmowaniem szeregu działań i decyzji ważnych dla lokalnej społeczności. Aby efektywnie nią zarządzać potrzebny jest wieloletni plan, który będzie wskazywać kierunki jej dalszego rozwoju. Działania właściwe ze strategicznego punktu widzenia mają większe znaczenie niż działania nastawione na przynoszenie natychmiastowych efektów. Zarządzanie strategiczne jest procesem zarządzania nastawionym na formułowanie i wdrażanie Strategii, które ma na celu sprzyjanie wyższemu stopniowi zgodności organizacji, w tym wypadku gminy, z jej otoczeniem zewnętrznym oraz zachowaniem spójności wewnętrznej, a co za tym idzie – osiągnięciem przyjętych celów strategicznych.

Głównym celem tworzenia dokumentu strategicznego, jakim jest Strategia Rozwoju, jest zdiagnozowanie priorytetowych kierunków rozwoju, zmierzających do rozwoju społeczno-gospodarczego. *Strategia Rozwoju Gminy Komańcza do roku 2030* to długookresowy, bo piętnastoletni plan działania, określający strategiczne cele rozwoju, zawierający kierunki oraz priorytety, które są niezbędne do realizacji przyjętych założeń.

Opracowanie Strategii Rozwoju pozwala na określenie najbardziej efektywnych działań mogących zapewnić dynamiczny rozwój całego obszaru, stworzenie dogodnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości oraz powstawanie nowych inicjatyw społecznych. Strategia stanowi ogół planowanych działań, zmierzających do realizacji wyznaczonych celów rozwojowych. Jest to sposób w jaki gmina zamierza realizować swoją misję. Istotną cechą Strategii jest budowa wizerunku gminy. To właśnie wizerunek stanowi wizytówkę jednostki, jest źródłem informacji dla podmiotów gospodarczych, inwestorów i społeczności lokalnej o długoterminowych uwarunkowaniach rozwoju przyjętych przez gminę oraz o sposobach rozwiązywania przez nią pojawiających się problemów. Strategiczne planowanie polega przede wszystkim na wyeliminowaniu rozwiązań nierealnych. Każda Strategia jest inna, ponieważ endo- i egzogeny wkład w każdym programowanym przypadku jest inny. Za sprawą dokumentu strategicznego dana jednostka terytorialna może efektywnie wykorzystać własne zasoby, w tym zasoby finansowe, rzeczowe czy społeczne oraz określić sposoby przeciwdziałania pojawiającym się zagrożeniom. Strategia powinna stanowić źródło zasad i zbiór rozwiązań.

Niniejszy dokument zawiera informacje dotyczące kierunków rozwoju Gminy Komańcza oraz działania związane z realizacją Strategii do roku 2030, a także harmonogram realizacji projektów w latach 2015–2025. Horyzont czasowy, jaki został przyjęty dla

niniejszej Strategii, wiąże się z perspektywą finansową Unii Europejskiej na lata 2014–2020, która stanowi wyzwanie dla potencjalnych beneficjentów funduszy unijnych. Strategia potrzebna jest tam gdzie pojawiają się nowe wyzwania. W celu pełnego wykorzystania szans, jakie dają środki unijne, opracowano Strategię, która ma stanowić podstawowy dokument zawierający priorytetowe kierunki rozwoju Gminy Komańcza, obejmujące okres programowania unijnego na lata 2014–2020.

1 CZĘŚĆ WPROWADZAJĄCA

1.1 Strategia jako instrument kreowania polityki rozwoju

Strategia Rozwoju Gminy Komańcza do roku 2030 stanowi odpowiedź samorządu gminnego na zmieniającą się sytuację społeczno-gospodarczą wymagającą nowego spojrzenia na posiadane aspiracje, zasoby i perspektywy rozwoju gminy.

W Strategii zaprezentowana została Wizja 2030, misja oraz cele główne i szczegółowe przewidziane do realizacji w wymienionym okresie jej obowiązywania. Wyróżniono również działania priorytetowe, które należy podjąć, aby osiągnąć wyznaczone cele. Wskazane zostały również duże projekty do realizacji na terenie gminy, wokół których powinien być budowany rozwój Gminy Komańcza. Strategia jest dokumentem otwartym, co oznacza, iż w miarę upływu czasu oraz podejmowanych działań w niej zawartych, możliwa jest jej aktualizacja, w tym również kreowanie nowych działań oraz korekta tych, które zostały sformułowane na etapie jej tworzenia – aby w jak najlepszy sposób dostosować się do zmieniającego się otoczenia.

1.1.1 Proces konstruowania dokumentu Strategii

Opracowywanie Strategii Rozwoju Gminy Komańcza było okazją do przeprowadzenia otwartych rozmów z przedstawicielami różnych środowisk gminnych. Dyskusja obejmowała analizę obecnej sytuacji społeczno-gospodarczej oraz możliwości przyszłego rozwoju gminy. Efektem prowadzonych rozmów było uzyskanie odpowiedzi na pytania: dokąd zmierzamy? co chcemy? oraz w jaki sposób chcemy to osiągnąć? Dało to podstawy do skonstruowania dokumentu, który ma służyć wszystkim mieszkańcom gminy.

Proces prac związanych z przygotowaniem, opracowaniem i wdrożeniem Strategii Rozwoju rozpoczęto w lutym 2015 roku. W początkowej fazie prac nad dokumentem zostały zorganizowane warsztaty z organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorcami, z przedstawicielami branży turystycznej, liderami lokalnymi i przedstawicielami samorządu. Zorganizowana została otwarta konferencja strategiczna, prowadzone były spotkania z Zespołem ds. Strategii powołanym przez Wójta Gminy Komańcza, którego zadaniem była koordynacja prac nad Strategią. Wszystkie spotkania służyły włączeniu społeczności lokalnej do prac nad budowaniem spójnego dokumentu strategicznego, który będzie odzwierciedlał potrzeby mieszkańców gminy. Celem warsztatów było poznanie potrzeb i opinii mieszkańców na temat obecnej sytuacji gminy oraz kierunku w jakim powinna ona zmierzać.

Prace nad dokumentem Strategii opierały się na wykorzystaniu szeregu wzajemnie uzupełniających się metod prac analitycznych i partycypacyjnych, spośród których wymienić należy:

- analizę danych zastanych,
- badania ankietowe wśród mieszkańców gminy,
- analizy strategiczne,
- spotkania warsztatowe Zespołu ds. Strategii Rozwoju,
- spotkania warsztatowe z przedstawicielami samorządu lokalnego, przedsiębiorcami, organizacjami pozarządowymi, przedstawicielami branży turystycznej.

Strategia powstała w oparciu o dokument *Diagnoza strategiczna na potrzeby opracowania Strategii Rozwoju Gminy Komańcza do roku 2030* (Załącznik 1), w którym przedstawiono pogłębioną analizę społeczno-gospodarczą gminy, a także na podstawie wniosków zgłoszonych podczas konsultacji społecznych oraz warsztatów organizowanych w trakcie procesu budowania Strategii. Po zebraniu i przeanalizowaniu wszystkich danych opracowano *Projekt 1.0 Strategii*, który został upubliczniony za pośrednictwem strony internetowej Urzędu Gminy.

Do głównych materiałów źródłowych, stanowiących materiał analityczny i podstawę do opracowania Strategii, należą:

- dane Głównego Urzędu Statystycznego,
- wnioski z ankiet przeprowadzonych podczas warsztatów grupowych oraz uzyskanych drogą elektroniczną na skrzynkę mailową Urzędu Gminy,
- wnioski zebrane na podstawie przekazanych przez podmioty fiszek projektowych,
- wnioski zgłaszane podczas warsztatów grupowych.

1.1.2 Struktura dokumentu

Strategia Rozwoju Gminy Komańcza do roku 2030 składa się z trzech zasadniczych części odpowiadających logice procesu strategicznego: pierwsza jest częścią wprowadzającą, druga częścią programująco-strategiczną, zaś trzecia – wdrożeniową.

Główne przesłanki procesu powstawania Strategii ujęto w części pierwszej: przebieg procesu tworzenia Strategii, wykorzystane metody oraz powody, które skutkowały podjęciem decyzji o przystąpieniu do prac.

W drugiej części, najważniejszej z punktu planowania strategicznego, wskazano problemy oraz kierunki ich rozwiązania. Przedstawione zostały cele szczegółowe i działania priorytetowe odpowiadające przyjętej misji i wizji rozwoju gminy.

Zwieńczeniem dokumentu jest część trzecia, w której zostało ujęte wdrażanie i monitorowanie Strategii wraz z zestawieniem wskaźników służących do oceny Strategii, procedur i odpowiedzialności.

1.2 Raport diagnostyczny o stanie społeczno-gospodarczym. Wnioski z analizy sytuacji społeczno-gospodarczej

Szczegółowa diagnoza społeczno-gospodarcza Gminy Komańcza została przedstawiona w dokumencie *Diagnoza strategiczna na potrzeby opracowania Strategii Rozwoju Gminy Komańcza do roku 2030* (Załącznik 1). W Diagnozie zaprezentowano uwarunkowania społeczne, gospodarcze, przestrzenne, środowiskowe i kulturowe. Porównano wybrane dziedziny rozwoju Gminy Komańcza do średniej dla kraju, województwa podkarpackiego, powiatu sanockiego oraz gmin wchodzących w skład powiatu sanockiego. Poniżej przedstawione zostały wnioski z wybranych dziedzin społecznych i gospodarczych.

Liczba ludności w latach 2008–2013 podlegała wahaniom. W 2014 roku gminę zamieszkiwały 5 064 osoby, a gęstość zaludnienia wynosiła 11 osób/km². Na stan liczby ludności wpłynął przede wszystkim wysoki ujemny wskaźnik salda migracji w przeliczeniu na 1 000 osób (-10,1 w 2013 roku). Współczynnik przyrostu naturalnego w 2014 roku był wyższy niż średnia dla Polski i dla województwa podkarpackiego, i wynosił 1,2. Saldo migracji w Gminie Komańcza w 2013 roku było ujemne i na dużo niższym poziomie niż średnia w Polsce, województwie podkarpackim i powiecie sanockim. Niekorzystną sytuację demograficzną odzwierciedla rosnąca liczba osób w wieku poprodukcyjnym i malejąca w wieku przedprodukcyjnym. W 2014 roku w Gminie Komańcza liczba osób w wieku przedprodukcyjnym była zdecydowanie niższa od średniej w kraju i województwie podkarpackim.

Spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym odzwierciedla zmniejszająca się liczba dzieci w szkole podstawowej. Od 2009 roku widoczny jest systematyczny spadek ilości uczniów w szkole podstawowej (w 2008 roku liczba dzieci na 1 000 mieszkańców wynosiła 64, a w 2013 roku – 45). Dobrą jakość szkolnictwa w gminie obrazują wyniki egzaminów szkolnych. Biorąc pod uwagę sprawdzian po 6 klasie szkoły podstawowej w 2014 roku, uczniowie z Gminy Komańcza osiągnęli wyższe wyniki w porównaniu do średniej krajowej

i wojewódzkiej, jednak niższe niż w powiecie sanockim. Natomiast wynik egzaminu gimnazjalnego w 2014 roku był nieznacznie niższy od średniego wyniku w Polsce, województwie i powiecie.

Na terenie Gminy Komańcza niepokojące wartości przyjmują wskaźniki obrazujące potencjał gospodarczy. Zauważalna jest niska przedsiębiorczość wśród mieszkańców. W 2014 roku w Gminie Komańcza zarejestrowanych było 318 podmiotów gospodarczych, z czego 17 w sektorze publicznym a 301 w sektorze prywatnym, zdominowanym przez osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Wskaźnik liczby podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców oraz nowo powstających przedsiębiorstw był znacznie niższy w porównaniu do średniej dla Polski i województwa podkarpackiego. Sytuację na rynku pracy odzwierciedla udział osób bezrobotnych w liczbie osób w wieku produkcyjnym. W 2014 roku udział procentowy bezrobotnych w tej grupie wiekowej wynosił 9,5% i był wyższy niż średnia w Polsce (7,5%), ale niższy niż w województwie podkarpackim (10,2%).

Analiza budżetu gminy wskazuje na dobrą sytuację finansową. Dochody oraz wydatki budżetu Gminy Komańcza są nieznacznie niższe w porównaniu do średnich w Polsce, ale wyższe od średniej w województwie podkarpackim i powiecie sanockim. W 2013 roku udział dochodów własnych w dochodach ogółem wyniósł 44,45%, co świadczy o dobrych możliwościach finansowych gminy, m.in. w zakresie realizowanych inwestycji.

Pod względem turystycznym w Gminie Komańcza na szczególną uwagę zasługuje Klasztor Sióstr Nazaretanek, który rocznie odwiedza ok. 40 tys. osób, 7 zabytkowych cerkwi oraz linia leśnej kolejki wąskotorowej.

1.3 Wnioski z przeprowadzonego badania ankietowego i konsultacji społecznych

W trakcie opracowywania dokumentu przeprowadzone zostały konsultacje społeczne. Zorganizowano warsztaty z przedstawicielami różnych grup społecznych, przedsiębiorcami – w tym z branży turystycznej, przedstawicielami organizacji pozarządowych, samorządu. Zorganizowano spotkania Zespołu ds. Strategii Rozwoju, w trakcie których dyskutowano na temat kierunków rozwoju gminy. W wyniku rozmów z różnymi środowiskami opracowano wizję, misję i cele strategiczne. W trakcie procesu konsultacji społecznych można było przedstawiać swoje propozycje projektów do realizacji na terenie gminy na przygotowanych w tym celu fiszkach projektowych. Na etapie konsultacji społecznych przeprowadzone zostały badania ankietowe.

Mieszkańcy gminy odpowiadali na pytania o dalszy kierunek rozwoju jednostki samorządowej, o problemy jakie dostrzegają w swojej gminie oraz wskazywali na przedsięwzięcia, jakie powinny być realizowane na terenie gminy. Ponadto ocenie ankietowanych poddane zostały różne dziedziny funkcjonowania gminy, m.in.: połączenia komunikacyjne, stan środowiska naturalnego, walory turystyczno-krajobrazowe, sytuacja na rynku pracy, bezpieczeństwo publiczne, dostępność do usług noclegowych i gastronomicznych oraz do bazy sportowo-rekreacyjnej. Najlepiej zostały ocenione walory krajobrazowe, stan środowiska przyrodniczego oraz bezpieczeństwo publiczne na terenie gminy. Najsłabiej ocenione zostały połączenia komunikacyjne na obszarze gminy i z otoczeniem zewnętrznym. Negatywnie oceniono również sytuację na rynku pracy, dostęp do opieki żłobkowej i przedszkolnej, dostęp do bazy sportowo-rekreacyjnej, dostępność do usług noclegowych i gastronomicznych oraz kwalifikacje zawodowe ludności.

Jako mocne strony gminy respondenci wskazywali głównie walory przyrodnicze i czyste środowisko, dziedzictwo kulturowe oraz lokalizację. Według ankietowanych głównym problemem na terenie gminy jest słaba oferta turystyczna i usługowo-rekreacyjna, zła sytuacja na rynku pracy, brak wsparcia dla przedsiębiorców oraz niska aktywność społeczna mieszkańców.

Przebadana grupa respondentów za główny kierunek rozwoju Gminy Komańcza uznała szeroko pojęty rozwój ruchu turystycznego oraz agroturystyki wraz z infrastrukturą towarzyszącą. Drugim kierunkiem, na który gmina powinna stawiać jest tworzenie atrakcyjnych warunków dla przedsiębiorców, co z kolei będzie przekładać się na nowe miejsca pracy. Wskazane kierunki działań odpowiadają zdiagnozowanym przez mieszkańców problemom.

Dodatkowo mieszkańcy wskazywali na działania takie jak: zwodociągowanie gminy, poprawa infrastruktury drogowej i komunikacji publicznej oraz maksymalne wykorzystywanie środków unijnych. Realizacja tych zadań również przyczyni się do rozwoju Gminy Komańcza.

2 CZĘŚĆ PROGRAMUJĄCO-STRATEGICZNA

2.1 Analiza obszarów problemowych

2.1.1 Analiza SWOT

Analiza SWOT jest to jedna z najpopularniejszych i najskuteczniejszych metod analitycznych wykorzystywanych we wszystkich obszarach planowania strategicznego. Jej nazwa pochodzi od akronimów angielskich słów *Strengths* (mocne strony), *Weaknesses* (słabe strony), *Opportunities* (szanse) i *Threats* (zagrożenia). Polega ona na zidentyfikowaniu wymienionych wyżej czterech grup czynników, dzięki czemu można je odpowiednio wykorzystać w procesie zaplanowanego rozwoju lub zniwelować skutki ich negatywnego wpływu. Dzięki tej metodzie można również pogrupować czynniki na pozytywne (mocne strony i szanse) oraz negatywne (słabe strony i zagrożenia). Często dzieli się je również na czynniki wewnętrzne (opisujące mocne i słabe strony danej jednostki) oraz czynniki zewnętrzne (czyli szanse i zagrożenia wynikające z jej mikro- i makrootoczenia). Czynniki wewnętrzne (mocne i słabe strony) są zależne m.in. od władz lokalnych i lokalnej społeczności, natomiast czynniki zewnętrzne (szanse i zagrożenia) należące do otoczenia bliższego i dalszego są niezależne od władz danej jednostki, a także jej mieszkańców.

Tabela 1 Schemat analizy SWOT

S	<i>Strengths</i>	Silne strony, atuty, zalety	ZASOBY
W	<i>Weaknesses</i>	Słabe strony, słabości, wady	
O	<i>Opportunities</i>	Szanse, możliwości, okazje	OTOCZENIE
T	<i>Threats</i>	Zagrożenia, trudności	

Źródło: Opracowanie własne

Poniższa analiza SWOT została przeprowadzona dla Gminy Komańcza jako część *Strategii Rozwoju Gminy Komańcza do roku 2030*. Obejmuje ona główne elementy mające wpływ na rozwój regionu. Analizy dokonano w oparciu o dostępne dane uzyskane podczas prac nad Strategią, w tym dane GUS, informacje zebrane podczas warsztatów grupowych, przeprowadzonych badań ankietowych, a także na podstawie obserwacji własnych.

Tabela 2 Analiza SWOT Gminy Komańcza

ANALIZA SWOT	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Duża lesistość obszaru – 75% powierzchni gminy oraz pokrycie 99% jej obszaru formami ochrony przyrody. 2. Występowanie unikatowej fauny i flory. 3. Duża atrakcyjność krajobrazowa. 4. Położenie na pograniczu Bieszczad i Beskidu Niskiego oraz przy granicy ze Słowacją. 5. Rozpoznawalne obiekty turystyczne (Klasztor Sióstr Nazaretanek, Jeziorka Duszatyńskie, cerkwie). 6. Dziedzictwo kultury łemkowskiej. 7. Zabytkowa kolejka wąskotorowa – linia bieszczadzkiej kolejki leśnej. 8. Wyższa niż średnia w województwie liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców. 9. Wysoka integracja i aktywność społeczna mieszkańców. 10. Rosnący udział dochodów własnych gminy w dochodach ogółem. 11. Wyniki z egzaminów na zakończenie szkoły podstawowej wyższe od średniej krajowej i wojewódzkiej. 12. Obecność dużych pracodawców działających w imieniu skarbu państwa. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ujemny wskaźnik salda migracji. 2. Liczba nowo powstających przedsiębiorstw w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców niższa od średniej w Polsce, województwie i powiecie. 3. Liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców niższa od średniej w Polsce, województwie i powiecie. 4. Udział osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wyższy od średniej w Polsce i powiecie. 5. Słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna i okołoturystyczna na terenie gminy. 6. Słabe wykorzystanie technik informacyjno-komunikacyjnych (TIK) w administracji publicznej. 7. Spadająca liczba osób w wieku przedprodukcyjnym. 8. Niższa od średniej w Polsce, województwie i powiecie liczba uczniów w szkole podstawowej w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. 9. Niewystarczająca rozpoznawalność gminy pod względem turystycznym. 10. Niewystarczająca liczba działań marketingowych.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Możliwość pozyskania środków z funduszy europejskich na lata 2014–2020 oraz środków krajowych. 2. Wykorzystanie wizerunku Bieszczad w rozwoju turystyki. 3. Moda na zdrowy tryb życia. 4. Zawiązanie trójsektorowych partnerstw na rzecz rozwoju regionu. 5. Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii. 6. Udostępnienie obszarów chronionych oraz obszarów leśnych należących do Lasów Państwowych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Depopulacja mieszkańców regionu. 2. Regulacje ograniczające pozyskanie drewna. 3. Ograniczenia inwestycyjne wynikające z przepisów ochrony środowiska.

Źródło: Opracowanie własne

Analizując wyżej zaprezentowane mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia Gminy Komańcza możemy wyłonić te, które w największym stopniu oddziałują, bądź mogą oddziaływać na gminę. Słabe strony oraz zagrożenia powinny być pokonywane przez mocne strony oraz szanse rozwoju, które posiada Komańcza. Poniżej pogrupowane zostały w punktach słabe strony i równoważące je strony mocne, wnioski z sytuacji społeczno-gospodarczej gminy oraz przykłady w jaki sposób można wykorzystać szanse, aby zniwelować istniejące problemy i przezwyciężyć zagrożenia.

1. Obecna sytuacja demograficzna wymaga podjęcia szeregu działań, które będą przeciwdziałać zjawisku depopulacji. Jednym z nich jest stworzenie atrakcyjnych warunków do osiedlania się na terenie gminy. Innymi czynnikami przyciągającymi są: odpowiednie możliwości do prowadzenia działalności gospodarczej, kształtowanie estetycznej i funkcjonalnej przestrzeni publicznej, a także zapewnienie wysokiej jakości usług publicznych, m.in. dostępu do opieki żłobkowej i przedszkolnej oraz wysokiego poziomu edukacji. Istotne są także działania wzmacniające tożsamość lokalną i przywiązanie do miejsca pochodzenia. Na depopulację mieszkańców gminy ma również wpływ niekorzystna sytuacja na rynku pracy, przejawiająca się rosnącym poziomem bezrobocia.

2. Niska aktywność gospodarcza na terenie gminy jest spowodowana znacznymi ograniczeniami inwestycyjnymi wynikającymi z objęcia dużej powierzchni gminy formami ochrony przyrody (99%), ponadto 75% obszaru gminy stanowią lasy. Niską przedsiębiorczość wśród mieszkańców potwierdza mała liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych oraz nowo powstających firm na terenie gminy. Ze względu na specyfikę obszaru należy wzmacniać działalność w sektorze przemysłu drzewnego oraz rozwoju turystyki. Znaczna część mieszkańców gminy zatrudniona jest w zlokalizowanych na terenie gminy zakładach: Nowy Styl, Lasy Państwowe, GS Samopomoc Chłopska, Gmina i jej jednostki organizacyjne, zakład karny, co jest widoczne w małej liczbie mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. W związku z tym należy podjąć działania informacyjne i aktywizujące miejscową ludność. Pozytywny wpływ na rozwój gospodarczy powinno mieć także wzmocnienie sektora ekonomii społecznej. Działające na obszarze gminy organizacje pozarządowe stanowią znakomitą bazę do angażowania mieszkańców w sprawy lokalne i tworzenie inicjatyw oddolnych, a tym samym pobudzają aktywność mieszkańców.

3. Analiza budżetu wskazuje na poprawiającą się sytuację finansową gminy. Z roku na rok rośnie udział dochodów własnych w dochodach ogółem gminy, co świadczy o coraz lepszej samodzielności finansowej, jednak wartość ta w dalszym ciągu znajduje się poniżej średniej w Polsce i województwie podkarpackim. Znajdujące się na bardzo niskim poziomie wpływy

zarówno z podatku dochodowego od osób prawnych, jak i fizycznych muszą zostać zwiększone. Aby sytuacja taka miała miejsce konieczne jest wspieranie sektora małych i średnich przedsiębiorstw, zachęcanie do powstawania kolejnych podmiotów gospodarczych na obszarze gminy, zwłaszcza w zakresie działalności wiodących na terenie gminy – sektora turystycznego i przemysłu drzewnego. Nowo powstające przedsiębiorstwa powinny mieć pozytywny wpływ na ograniczenie zjawiska migracji. Wzrost dochodów własnych gminy przełoży się na większe możliwości inwestycyjne, a tym samym na wzrost jakości życia mieszkańców.

4. Ze względu na to, że ponad 99% obszaru gminy objęte jest różnymi formami ochrony przyrody – należy umiejętnie je wykorzystać w celach turystycznych. Posiadane walory środowiska naturalnego (krajobrazowe oraz unikatowa flora i fauna) należy eksponować, z jednoczesnym ich poszanowaniem. Gmina Komańcza przyciąga atrakcyjnym położeniem, urokliwymi krajobrazami, a także walorami kulturowymi świadczącymi o bogatej historii tego regionu. Znaczącą rolę w rozwoju turystyki powinno odegrać dziedzictwo kulturowe gminy, w szczególności kultura łemkowska, obecność 7 zabytkowych cerkwi oraz Klasztoru Sióstr Nazaretanek z Pokojem Pamięci Prymasa Stefana Wyszyńskiego, który rocznie odwiedza ponad 40 tys. turystów.

5. Środowisko naturalne stanowi z jednej strony potencjał do rozwoju gminy, z drugiej zaś liczne formy ochrony środowiska powodują ograniczenia inwestycyjne wynikające z przepisów prawnych. Ważne będzie znalezienie kompromisu między rozwojem gospodarczym, a zachowaniem dziedzictwa naturalnego, co może mieć miejsce poprzez rozwój działalności turystycznych. Skanalizowanie ruchu turystycznego oraz rozwój działalności gospodarczych może odbywać się poprzez zbudowanie rozpoznawalnego produktu turystycznego bazującego na trasie bieszczadzkiej kolejki wąskotorowej.

6. Rosnące zainteresowanie aktywnym spędzaniem czasu wolnego na świeżym powietrzu oraz prowadzeniem zdrowego trybu życia wskazuje na potrzebę inwestycji w zakresie infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, które będą skierowane zarówno do mieszkańców, jak i turystów. Dużą rolę w tym zakresie powinny odgrywać liczne szlaki piesze. Słaby marketing Gminy Komańcza odzwierciedla się w małej liczbie turystów jak na ten region Bieszczad.

7. Dużą rolę w rozwoju Gminy Komańcza powinno odegrać jej położenie w Bieszczadach oraz przy granicy polsko-słowackiej. Wykorzystanie marki *Bieszczady* oraz sąsiedztwo ze Słowacją powinny wpływać korzystnie na rozwój sektora turystycznego. Należy wykorzystać oba czynniki na swoją korzyść i promować Komańczę jako gminę turystyczną.

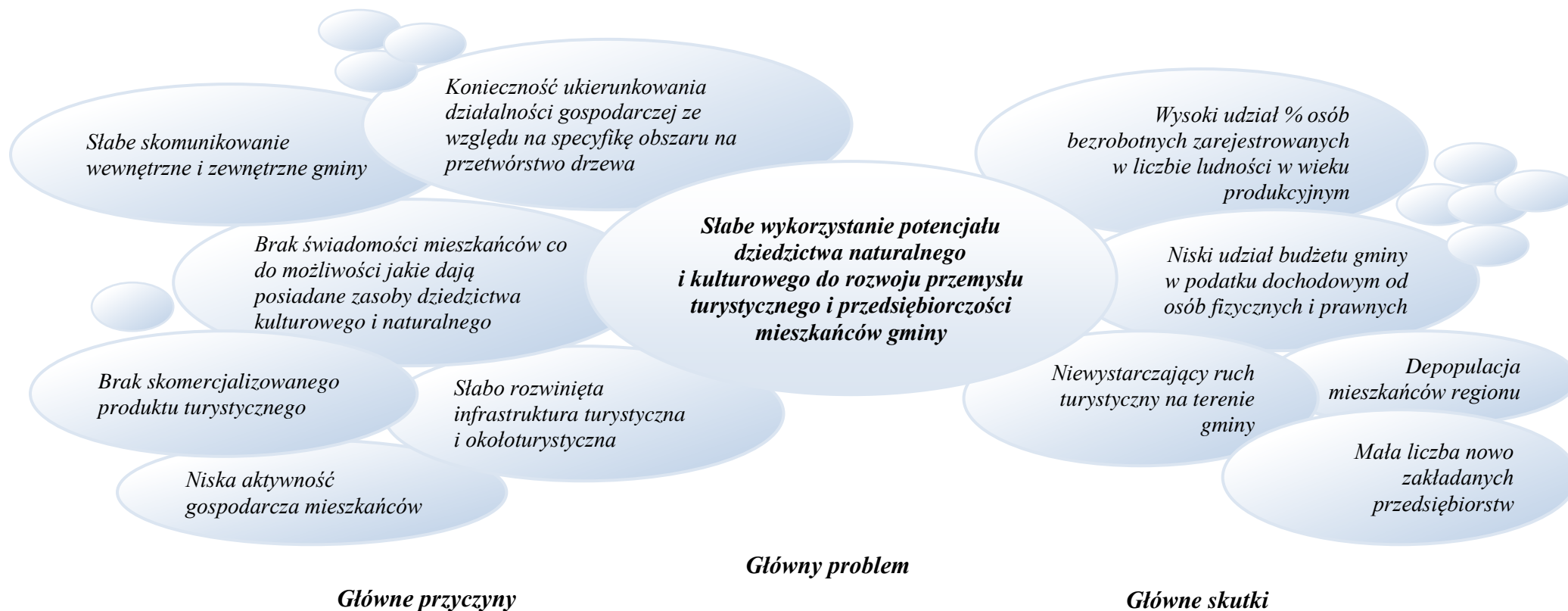
8. Pomimo występującego dziedzictwa kulturowego i naturalnego na obszarze gminy, oraz licznych wartości krajobrazowych i możliwości aktywnego wypoczynku, Gmina Komańcza jest słabo rozpoznawalnym regionem turystycznym, dlatego aby sytuacja ta uległa zmianie niezbędny jest rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej. Istotne znaczenie w tym zakresie musi odegrać zwiększona promocja i marketing obszaru. Należy wykorzystać w tym celu wspomnianą już markę *Bieszczady*.

9. Gmina Komańcza powinna wykorzystać szansę na rozwój, jaką dają fundusze unijne. Możliwość uzyskania dofinansowania z Unii Europejskiej na realizację nowych projektów oraz istnienie różnych form partnerstw sektora społeczno-gospodarczego, jeśli zostaną odpowiednio wykorzystane do pobudzania przedsiębiorczości wśród mieszkańców oraz tworzenia odpowiednich warunków do rozwoju – mogą przynieść wymierne korzyści w postaci zwiększonych dochodów mieszkańców oraz wpływów do budżetu gminy. Wzrost przedsiębiorczości przełoży się również na spadek bezrobocia. Ponadto środki finansowe mogą zostać wykorzystane do rozbudowy infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej.

10. Ważne z punktu widzenia gminy jest inwestowanie w rozwój oraz upowszechnianie technologii informacyjno-komunikacyjnych. TIK jest obecnie dziedziną, która przenika przez wszystkie sfery życia społecznego i gospodarczego. Dzięki nowej perspektywie finansowej istnieje możliwość zwiększenia zastosowania TIK w instytucjach publicznych, a co za tym idzie – prowadzenie działań promocyjnych w zakresie turystyki na szeroką skalę z ich wykorzystaniem.

11. Biorąc pod uwagę powierzchnię obszaru gminy objętą formami ochrony przyrody, duże znaczenie w przypadku Komańczy ma czyste środowisko. Należy zwiększać świadomość ekologiczną wśród mieszkańców. Koncepcja kształcenia i wychowywania społeczeństwa w duchu poszanowania środowiska przyrodniczego powinna współgrać z hasłem „myśleć globalnie – działać lokalnie”. Ważną rolę dla gminy odegra rosnąca moda na zdrowy tryb życia. Podnoszenie świadomości ekologicznej powinno mieć miejsce już wśród najmłodszych mieszkańców gminy. Najprostszym sposobem na upowszechnianie tej wiedzy jest organizacja zajęć dodatkowych dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i średnich. Ważną rolę w poprawie stanu środowiska naturalnego powinny odegrać inwestycje wykorzystujące odnawialne źródła energii, jako alternatywne źródła dla ogrzewania węglem. Działania te przyczynią się do obniżenia niskiej emisji na obszarze gminy i zachowania czystego środowiska.

2.1.2 Drzewo problemów

Źródło: Opracowanie własne

2.1.3 Drzewo celów

Źródło: Opracowanie własne

2.2 Kierunki rozwoju Gminy Komańcza

Przedstawienie drzewa problemów i celów pozwoliło na określenie i zaproponowanie strategicznych kierunków działań dla Gminy Komańcza. Określono Wizję 2030, misję oraz dwa cele główne, wokół których skoncentrowane zostały cele strategiczne, a następnie działania priorytetowe. Wskazane obszary priorytetowe będą służyć realizacji wyznaczonych celów, do których osiągnięcia powinny dążyć zarówno władze gminy, jak i wszystkie zainteresowane jej rozwojem podmioty, a także mieszkańcy. Wykonanie zaplanowanych działań pozwoli na realizację misji gminy oraz jej trwały wzrost gospodarczy.

2.2.1 Wizja i misja rozwoju Gminy Komańcza

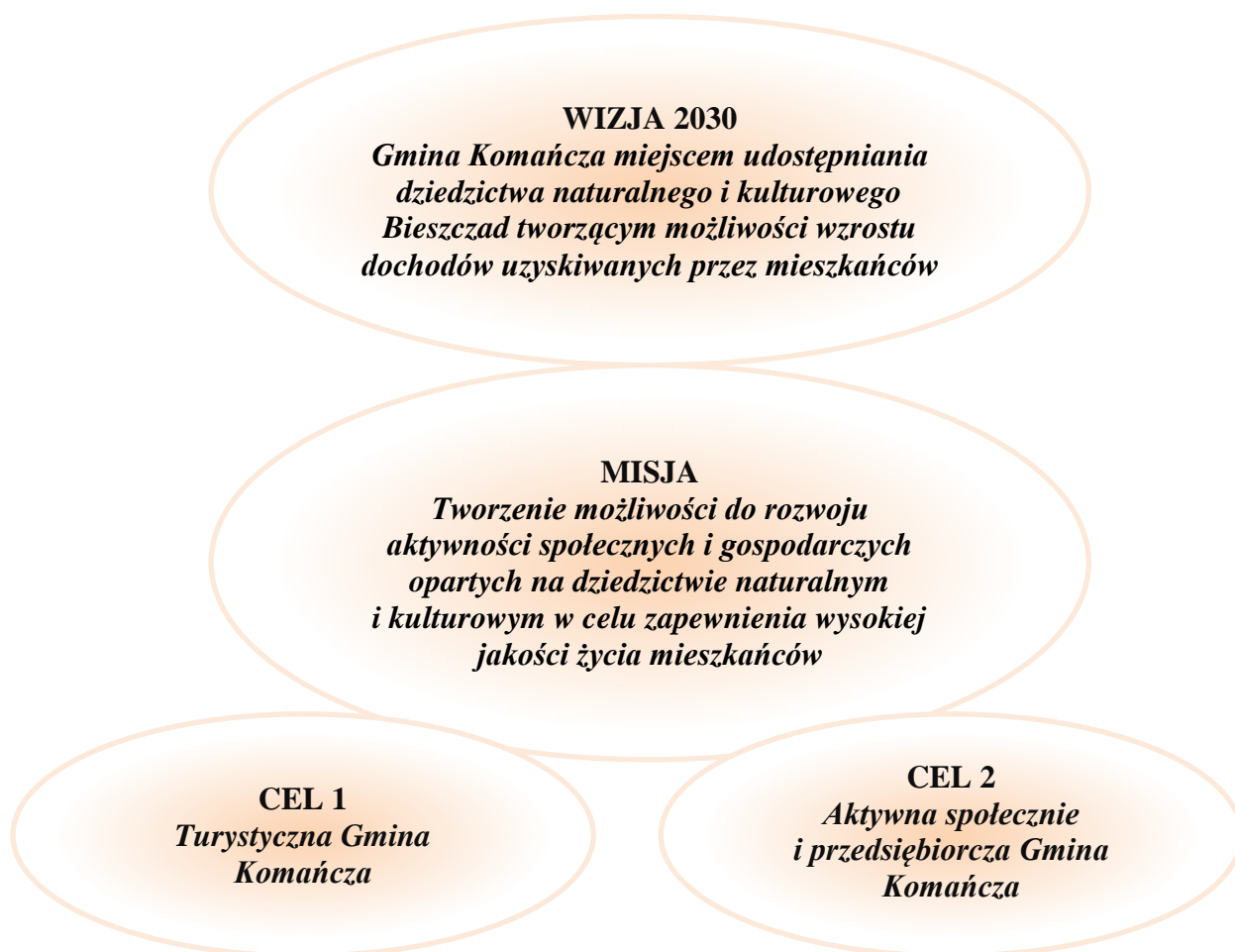
Wizja i misja to nie tylko określenie kierunków rozwoju, ale także wyraz aspiracji mieszkańców. Bez misji i wizji decyzje zarządcze bywają przypadkowe, zaś codzienna praca sprowadza się do mniej lub bardziej mechanicznego realizowania procedur. Wizja jest sformułowanym w sposób najbardziej zwięzły przyszłym obrazem Gminy Komańcza, akcentującym pożądane i najważniejsze charakterystyki jej dalszego rozwoju. Wizję należy zatem rozumieć jako logicznie zredagowane streszczenie poglądów o przyszłości. Misja zaś jest w pewnym sensie wyrażeniem w sposób zrozumiały i zwięzły priorytetów (obszarów priorytetowych) oraz nadrzędnych celów strategicznych, czyli dalekosiężnych zamierzeń. Misja pozwala na sformułowanie naszych aspiracji związanych z działaniami w danym obszarze. Misja jest artykulacją metod integracji, interesów środowisk życia gospodarczego oraz społecznego będących często w sprzeczności, a współtworzących podaż danego miejsca.

Należy zapamiętać, iż misja w Strategii jest elementem, który wskazuje drogę rozwoju i motywuje do działania. Jednocześnie integruje różne aspekty rozwoju gminy wokół jednej wspólnej dla mieszkańców idei.

W wyniku przeprowadzonych analiz oraz na podstawie zebranych informacji, sformułowano wizję, misję, dwa cele główne oraz cztery cele strategiczne. Do celów strategicznych zostały przyporządkowane działania priorytetowe wyznaczające obszary, w ramach których będą realizowane zadania. Realizacja przedstawionych w Strategii zadań posłuży do zrealizowania zaplanowanych celów oraz osiągnięcia przyjętych wskaźników rozwoju Gminy Komańcza.

Wizja, misja oraz cele główne przedstawione zostały na schemacie 1.

Schemat 1 Wizja, misja oraz cele główne

Źródło: Opracowanie własne

2.2.2 Cele szczegółowe i działania priorytetowe

Głównym zadaniem jakie stoi przed władzami samorządowymi jest ukształtowanie takiego wizerunku gminy, który będzie atrakcyjny dla rozwoju gospodarczego, zamieszkania, spędzania czasu wolnego oraz rozwoju turystyki i rekreacji. Wpłynie to na większą integrację mieszkańców z miejscem zamieszkania i budowę społeczeństwa obywatelskiego. Wyznaczenie priorytetów pozwoli lokalnym władzom, a także innym instytucjom odpowiedzialnym za rozwój gminy, odpowiednio skoordynować zaplanowane do realizacji zadania. W realizacji różnego rodzaju projektów ma pomóc opracowana Strategia Rozwoju, która zawiera harmonogram przyszłych zadań. Zadania powinny przyczynić się do osiągnięcia stawianych sobie przez Gminę Komańcza celów szczegółowych, a przez nie – celów głównych, a co za tym idzie – realizację Wizji 2030.

Cel 1. Turystyczna Gmina Komańcza

Cel szczegółowy 1.1. Tworzenie warunków do rozwoju przemysłu turystycznego na terenie gminy

1.1.1. Zbudowanie rozpoznawalnego produktu turystycznego z wykorzystaniem torowiska bieszczadzkiej kolejki wąskotorowej.

Największym bogactwem Gminy Komańcza są walory środowiska naturalnego oraz dziedzictwo kulturowe w postaci bogatej tradycji kultury łemkowskiej. Pomimo znaczących wartości gmina jest mało rozpoznawalna pod względem turystycznym, niemniej jednak turystyka powinna być głównym kierunkiem jej rozwoju. Głównym elementem budowania wizerunku gminy turystycznej powinno być stworzenie produktu turystycznego, rozpoznawalnego w skali kraju, promującego dziedzictwo naturalne i kulturowe gminy. Produkt ten powinien być tworzony wokół starego torowiska bieszczadzkiej kolejki leśnej – kolejki wąskotorowej, biegnącej przez teren gminy. Uruchomienie „cichej kolejki” np. elektrycznej ciuchci, bądź drezyn, przyniesie korzyści w postaci napływu nowych turystów, eksponowania dziedzictwa naturalnego, a skanalizowanie ruchu turystycznego na obszarze Natura 2000 wpłynie korzystnie na środowisko naturalne. Wokół „towaru” jakim będzie kolejka możliwy będzie rozwój działalności gospodarczych w branży turystycznej. Jednym z elementów budowania produktu turystycznego opierającego się na kolejce powinno być wykorzystanie zabytkowych stacji kolejowych i utworzenie w nich atrakcji tematycznych związanych z wypałem węgla drzewnego oraz historią kolejnictwa. Należy dążyć do tworzenia produktu sieciowego z gminami sąsiednimi, jak i do współpracy z podmiotami

sektora turystycznego po stronie słowackiej. Tylko działając razem możemy konkurować na rynku globalnym.

1.1.2. Rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej.

Ważne dla rozwoju regionu i zwiększenia liczby turystów jest stworzenie odpowiedniej infrastruktury technicznej na potrzeby usług turystycznych. Racjonalne wykorzystanie zasobów cennych przyrodniczo dla rozwoju przemysłu czasu wolnego przyniesie korzystne efekty zarówno środowiskowe, jak i ekonomiczne oraz wpłynie na zrównoważony rozwój Gminy Komańcza. Oferta turystyczna i rekreacyjna musi być bardziej atrakcyjna (zarówno dla wewnętrznych i zewnętrznych odbiorców), aby zapewnić wysoką i trwałą renomę w sferze turystyki. Należy dążyć do zaspokojenia potrzeb rekreacyjnych i kulturalnych mieszkańców, ich chęci do prowadzenia aktywnego stylu życia oraz tworzenia miejsc pracy związanych z realizacją usług turystycznych. Jednym z ważnych elementów będzie opracowanie oraz stworzenie sieci szlaków i tras turystycznych, dostosowanych do turystyki pieszej, konnej, rowerowej, *off-road* (samochodami terenowymi i quadami), a także utworzenie tras narciarskich. Ważne z punktu widzenia turystów będzie stworzenie spójnego systemu terenowego oznakowania turystycznego oraz sieci samoobsługowej informacji turystycznej. Ze względu na znaczną powierzchnię gminy utworzenie systemu informacji przestrzennej gminy, czyli systemu pozyskiwania, przetwarzania i udostępniania danych przestrzennych oraz towarzyszących im informacji opisowych o obiektach wyróżnionych w części przestrzeni, powinno być jednym z głównych działań gminy.

1.1.3. Organizacja przemysłu turystycznego wykorzystującego dziedzictwo naturalne i kulturowe gminy.

Sektor turystyczny Gminy Komańcza powinien bazować na potencjale jaki tworzy dziedzictwo kulturowe i naturalne. Turystyka musi opierać się na posiadanych przez gminę walorach przyrodniczych i kulturowych, jako podstawie dla swojego rozwoju. Aby przemysł turystyczny mógł się rozwijać, planowane jest organizowanie szkoleń w zakresie obsługi ruchu turystycznego oraz powołanie lokalnej organizacji turystycznej, a także dążenie do utworzenia klastra turystycznego skupiającego się wokół dziedzictwa kulturowego i naturalnego gminy. Budowanie turystycznej marki Komańcza jest jednym z kluczowych

wyzwań jakie stoją przed gminą w najbliższych latach, dlatego istotną rolę odegra budowanie jej spójnego wizerunku, jako gminy turystycznej współgrającej z marką *Bieszczady*.

Cel szczegółowy 1.2. Ochrona i udostępnianie dziedzictwa naturalnego i kulturowego

1.2.1. Ograniczenie niskiej emisji i ochrona środowiska naturalnego.

Unia Europejska zdefiniowała cele dotyczące zmian klimatu i energii na okres do 2020 roku, wśród których znalazło się zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych, ograniczenie zużycia energii i większe wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych. W związku z powyższym ograniczenie niskiej emisji jest jednym z priorytetowych działań Polski w perspektywie finansowej UE na lata 2014–2020. Biorąc pod uwagę fakt, iż prawie 99% obszaru gminy pokryte jest różnymi formami ochrony przyrody, należy zwrócić szczególną uwagę na ochronę środowiska przyrodniczego i dbanie o zachowanie czystego środowiska oraz ochronę unikatowej fauny i flory. Konieczne jest zwiększenie stopnia dywersyfikacji źródeł dostaw oraz stworzenie optymalnych warunków do rozwoju energetyki rozproszonej opartej na lokalnie dostępnych surowcach. Należy w głównej mierze wykorzystać odnawialne źródła energii zarówno w sektorze publicznym, jak i zachęcać przedsiębiorstwa oraz gospodarstwa domowe do zastąpienia nimi paliw stałych (konwencjonalnych), co przyniesie zarówno korzyści środowiskowe, jak i społeczne. Dążenie do osiągnięcia wyższych standardów ochrony środowiska powinno być priorytetem gminy. Jednym z zadań gminy będzie uregulowanie gospodarki wodnej i wodno-ściekowej oraz podnoszenie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców. Zastosowanie odnawialnych źródeł energii w obiektach użyteczności publicznej oraz przeprowadzenie w budynkach termomodernizacji przyczyni się do redukcji emisji zanieczyszczeń.

1.2.2. Udostępnianie dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Ze względu na rozpoznawalność marki *Bieszczady* Komańcza ma duże szanse na wypromowanie siebie poprzez jej wykorzystanie. Ze względu na pokrycie gminy formami ochrony przyrody ważne będzie ich umiejętne wykorzystanie. Istotne w tej kwestii są zapisy w dokumentach strategicznych UE mówiące o skanalizowaniu ruchu turystycznego na obszarach chronionych oraz udostępnianie dziedzictwa naturalnego szerokiemu gronu odbiorców. Działania marketingowe gminy muszą odbyć się na szeroką skalę, aby przyciągnąć ruch turystyczny do Komańczy. Jednym z elementów promocji gminy będzie

organizacja cyklicznych imprez kulturalnych o ponadlokalnym zasięgu bazujących na kulturze łemkowskiej. W tym celu ważne będzie współdziałanie organizacji pozarządowych oraz zaangażowanie społeczności lokalnej w życie gminy, jej aktywizacja wokół dziedzictwa kulturowego i historycznego (m.in. krzyże, kapliczki, cmentarze).

Cel 2. Aktywna społecznie i przedsiębiorczo Gmina Komańcza

Cel szczegółowy 2.1. Tworzenie warunków do rozwoju gospodarczego

2.1.1. Wspieranie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorczości i partnerstw na rzecz rozwoju gospodarczego.

Przedsiębiorczość jest uważana za główny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego, a także kluczowy warunek osiągnięcia konkurencyjności gospodarki w kraju. Działania zmierzające do poprawy warunków funkcjonowania przedsiębiorstw powinny przyczyniać się do podnoszenia konkurencyjności gospodarki, rozumianej jako długookresowa zdolność do sprostania konkurencji zewnętrznej. Działania z zakresu szeroko rozumianego rozwoju przedsiębiorczości oraz dostępnych form wsparcia dla przedsiębiorców powinny przyczyniać się do powstawania nowych trwałych miejsc pracy oraz pobudzać przedsiębiorców do dalszego inwestowania. Jednym z elementów działań administracji powinno być wspieranie mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na wczesnym etapie ich działalności, a także na późniejszym etapie funkcjonowania, np. przez pierwsze 12 miesięcy działalności, zapewniając młodym i kreatywnym ludziom powierzchnię biurową, dostęp do obsługi prawnej czy księgowej. Istotne jest rozwijanie umiejętności przedsiębiorczych od najmłodszych lat szkolnych. W wyniku rosnącego znaczenia Internetu w dzisiejszej gospodarce, lokalni przedsiębiorcy zmuszeni są konkurować globalnie. W celu zwiększenia swoich szans należy zwrócić szczególną uwagę na powstawanie partnerstw nie tylko w ramach tych samych branż, ale również partnerstw trójsektorowych. Należy w szczególności zachęcić licznie występujących na terenie gminy przedsiębiorców przemysłu drzewnego do stworzenia wspólnej inicjatywy, np. klastrowej. W perspektywie finansowej UE na lata 2014–2020 podmioty zrzeszone w inicjatywach klastrowych mają wydzielone koperty finansowe, a co za tym idzie – przyznane preferencyjne warunki przy wyborze projektów do dofinansowania. Należy tworzyć możliwości do nawiązywania współpracy między organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorcami oraz samorządem terytorialnym,

np. organizować regularne spotkania, w trakcie których można rozmawiać o planach każdego z podmiotów i podejmować wspólne inicjatywy przynoszące korzyści wszystkim stronom.

2.1.2. Wzrost dostępu i jakości do oferowanych usług publicznych.

Wysoki standard usług publicznych odgrywa istotną rolę w tym, w jaki sposób mieszkańcy postrzegają swoją gminę: czy jest ona atrakcyjnym miejscem do mieszkania, czy oferuje nam możliwości rozwijania własnych zainteresowań, czy oferuje odpowiednie warunki do rozwoju działalności gospodarczej. Według Randall G. Holcombe usługi publiczne to dobra publiczne, których nie można wyłączyć z konsumpcji oraz te, które jednocześnie z nią nie konkurują. Usługi publiczne stanowią współcześnie tak istotny aspekt życia, że uznaje się zapewnienie ich wszystkim bez wyjątku – za obowiązek państwa. Oferowanie wysokiego standardu usług publicznych podnosi średni poziom życia mieszkańców oraz wpływa na wizerunek gminy jako zharmonizowanego i spójnego środowiska społecznego. Należy dążyć do zapewnienia wysokich standardów funkcjonowania placówek publicznych związanych z warunkami startu życiowego dzieci i młodzieży (przedszkola, szkoły, profilaktyka zdrowotna, usługi kulturalne i sportowe). Wspieraniem powinna być objęta grupa osób wykluczonych społecznie (mieszkania komunalne, pomoc społeczna, publiczna ochrona zdrowia). Ważne będzie wdrożenie działań mających na celu rozpoznanie oraz zaspokojenie potrzeb mieszkańców w zakresie działalności samorządu. Systematyczna poprawa w zakresie zarządzania i obsługi mieszkańców będzie odbywać się m.in. poprzez zastosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w życiu publicznym. Ponadto systemy infrastruktury technicznej są istotnym czynnikiem zapewnienia odpowiednich warunków życia oraz zaspokojenia elementarnych potrzeb mieszkańców.

Cel szczegółowy 2.2. Tworzenie warunków do rozwoju aktywności społecznej

2.2.1. Wspieranie organizacji pozarządowych i inicjatyw oddolnych mieszkańców.

Ważnym elementem rozwoju jest promowanie demokracji lokalnej, odradzanie się aktywności środowisk lokalnych, a także wspieranie działań takich społeczności. Inicjatywy lokalne powinny mieć wpływ na samoorganizację małych społeczności. Podejmowane w ten sposób działania mogą mieć charakter edukacyjny, wychowawczy, kulturalny, rekreacyjny czy też sportowy. Poprzez przekazywane treści należy zwiększać identyfikację z miejscem urodzenia, zamieszkania oraz środowiskiem lokalnym. Więzy powinny być oparte na

świadomości i pielęgnowaniu wspólnego dziedzictwa kulturowego, poszanowaniu praw i tradycji oraz rozwijaniu postaw tolerancji. Na wysoką jakość kapitału społecznego wpływa kształcenie oraz współpraca. Kształtowanie regionalnej i lokalnej tożsamości to obowiązek wspólnego działania najważniejszych podmiotów funkcjonujących w sferze administracji, życia społecznego, gospodarczego, kulturalnego czy edukacyjnego. Jednym ze sposobów budowania zaangażowania mieszkańców w rozwój gminy będzie utworzenie Centrum bądź Klubu Aktywności Społecznej. Istotną rolę w przyszłości gminy odgrywają młodzi ludzie, dlatego należy już w początkowym etapie ich życia kształtować postawy patriotyzmu lokalnego, stwarzać dla nich możliwości do prowadzenia działań społecznych oraz rozwijać w nich ducha aktywności społecznej. Niezbędne jest stwarzanie warunków dla młodzieży w zakresie możliwości spędzania czasu wolnego, m.in. poprzez organizację zajęć sportowych, dokształcania oraz rozwijanie ich zainteresowań. Kolejnym elementem pobudzania aktywności wśród mieszkańców będzie wsparcie sektora ekonomii społecznej, który oparty jest na takich wartościach jak solidarność, partycypacja i samorządność. Ekonomia społeczna wykorzystując zasoby ludzkie działa komplementarnie do sektora prywatnego i publicznego, zapobiega wykluczeniu społecznemu oraz łagodzi napięcia społeczne. Wspomaga również proces budowania społeczeństwa obywatelskiego. Dzięki temu, iż przedsiębiorstwa społeczne mogą pełnić bardzo różnorodne funkcje, istnieje możliwość ich działania we wszystkich sektorach, a kluczowe znaczenie w ich funkcjonowaniu ma działanie na rzecz ludzi. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości w trzecim sektorze powinno być realizowane poprzez zapewnienie dostępu do preferencyjnych warunków, takich jak źródła kapitału, usługi doradcze czy szkoleniowe. Podmioty sektora ekonomii społecznej mają możliwość działania na rzecz społeczności lokalnej, mogą prowadzić społeczne przedszkola i żłobki, domy pomocy społecznej dla osób starszych i niepełnosprawnych. Ich działalność ma pozytywny wpływ na jakość życia mieszkańców gminy. Ważną rolę w rozwoju lokalnym pełnią organizacje pozarządowe, których jednym z podstawowych zadań jest podejmowanie działań związanych ze zwiększeniem spójności społecznej, a w dalszej perspektywie również spójności ekonomicznej społeczeństwa. Zakres działalności organizacji pozarządowych (NGO – ang. *non-governmental organizations*) stanowi działalność społecznie użyteczną. Podmioty te realizują misję w imię wartości lub społecznie pożytecznych celów, z założenia nie działają w imieniu wąskiej grupy i jej interesów. Należy podjąć działania mające na celu zachęcenie NGO do realizacji projektów na rzecz społeczności lokalnej, m.in. poprzez opracowanie programu wsparcia finansowego wkładu własnego projektów. Wsparcie mogłoby być przyznawane w na podstawie konkursów.

2.2.3. Kształtowanie estetycznej i funkcjonalnej przestrzeni publicznej.

Przestrzeń publiczna powinna być nie tylko funkcjonalna, ale i estetyczna. Dobrze zagospodarowana decyduje o konkurencyjności gminy, stanowi jej swoistą wizytówkę. Przestrzeń publiczna to obraz wartości wyznawanych przez lokalną społeczność. Jakość przestrzeni publicznej przekłada się na jakość życia mieszkańców, jest też podstawą budowania wizerunku. Przestrzeń publiczna jest przedłużeniem przestrzeni prywatnej, którą stanowią ogrody, domy, podwórka, dlatego też przestrzeń publiczna musi bazować na porozumieniu między jednostkami administracji publicznej, a społecznością. Jednostki te powinny decydować o wspólnym wizerunku gminy. Należy podjąć działania mające na celu uregulowanie prawne w zakresie estetyki przestrzeni publicznej. Powinny zostać w odpowiedni sposób zagospodarowane nieużytki, skwery czy zieleńce, przestrzenie wokół szkół oraz place zabaw. Funkcjonalna przestrzeń publiczna powinna charakteryzować się dostępnością dla różnych grup społecznych w tym osób niepełnosprawnych. Z przestrzenią publiczną wiąże się nierozzerwanie bezpieczeństwa publicznego, a z perspektywy mieszkańców jak i turystów poczucie bezpieczeństwa jest niezwykle istotne. Działaniami związanymi z estetyzacją i funkcjonalnością przestrzeni będzie zapewnienie odpowiedniej jakości oraz dostępności infrastruktury drogowej.

2.2.3 Przykładowe zadania w ramach poszczególnych działań priorytetowych

Tabela 3 Cel szczegółowy 1.1. Tworzenie warunków do rozwoju przemysłu turystycznego na terenie gminy

Cel główny 1 Turystyczna Gmina Komańcza
Cel szczegółowy 1.1 Tworzenie warunków do rozwoju przemysłu turystycznego na terenie gminy
<p style="text-align: center;"><i>Działanie priorytetowe 1.1.1 Zbudowanie rozpoznawalnego produktu turystycznego z wykorzystaniem torowiska bieszczadzkiej kolejki wąskotorowej</i></p> <p>Zadania:</p> <p>1.1.1.1 Stworzenie spójnego szlaku turystycznego po trasie starej kolejki wąskotorowej.</p> <p>1.1.1.2 Wspieranie działań zmierzających do uruchomienia „cichej kolejki” na trasie byłej kolejki wąskotorowej.</p> <p>1.1.1.3 Wspieranie działań zmierzających do utworzenia atrakcji turystycznej nawiązującej do kolejnictwa w jednej z zabytkowych stacji kolejki bieszczadzkiej.</p> <p>1.1.1.4 Współpraca z gminami sąsiednimi w celu utworzenia produktu sieciowego.</p> <p>1.1.1.5 Utworzenie atrakcji turystycznej opartej na wypale węgla drzewnego w zabytkowej stacji kolejki w miejscowości Smolnik.</p> <p>1.1.1.6 Wykonanie platformy widokowej na górze Chryszczata.</p>
<p style="text-align: center;"><i>Działanie priorytetowe 1.1.2 Rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej</i></p> <p>Zadania:</p> <p>1.1.2.1 Opracowanie projektów, koncepcji szlaków i tras turystycznych w oparciu o unikalne zasoby przyrodnicze, krajobrazowe oraz dziedzictwo naturalne.</p> <p>1.1.2.2 Zbudowanie funkcjonalnej sieci szlaków turystyki pieszej, konnej i rowerowej oraz tras narciarskich.</p> <p>1.1.2.3 Rozwój spójnego systemu terenowego oznakowania turystycznego oraz sieci samoobsługowej informacji turystycznej.</p> <p>1.1.2.4 Utworzenie systemu informacji przestrzennej gminy.</p> <p>1.1.2.5 Wspieranie rozwoju i zaplecza kulturalnego na potrzeby lokalnych mieszkańców i turystów.</p>
<p style="text-align: center;"><i>Działanie priorytetowe 1.1.3 Organizacja przemysłu turystycznego wykorzystującego dziedzictwo naturalne i kulturowe gminy</i></p> <p>Zadania:</p> <p>1.1.3.1 Tworzenie oferty turystycznej skierowanej do młodzieży oraz rodzin z dziećmi.</p> <p>1.1.3.2 Wspieranie działań rozwijających i promujących turystykę hobbistyczną – terenową.</p> <p>1.1.3.3 Powołanie Lokalnej Organizacji Turystycznej.</p> <p>1.1.3.4 Wspieranie działań zmierzających do utworzenia Klastra Turystycznego bazującego na potencjale kulturowym gminy.</p> <p>1.1.3.5 Budowanie oferty turystycznej uwzględniającej specyfikę gmin sąsiednich oraz Słowacji.</p> <p>1.1.3.6 Wspieranie przedsięwzięć w zakresie upowszechniania kultury łemkowskiej.</p> <p>1.1.3.7 Lokalny produkt spożywczy, rzemiosło, pszczelarstwo, rolnictwo ekologiczne.</p>

Tabela 4 Cel szczegółowy 1.2. Ochrona i udostępnianie dziedzictwa naturalnego i kulturowego

Cel główny 1 Turystyczna Gmina Komańcza Cel szczegółowy 1.2 Ochrona i udostępnianie dziedzictwa naturalnego i kulturowego
<p style="text-align: center;"><i>Działanie priorytetowe 1.2.1 Ograniczenie niskiej emisji i ochrona środowiska naturalnego</i></p> <p>Zadania:</p> <p>1.2.1.1 Wspieranie przedsięwzięć polegających na zastąpieniu konwencjonalnych źródeł energii oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii do jej produkcji.</p> <p>1.2.1.2 Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej wraz z modernizacją systemów wytwarzania energii.</p> <p>1.2.1.3 Uregulowanie gospodarki wodnej i wodno-ściekowej.</p> <p>1.2.1.4 Działania proekologiczne oraz podnoszące świadomość mieszkańców na temat wpływu środowiska naturalnego na zdrowie człowieka.</p> <p>1.2.1.5 Opracowanie Planu Gospodarki Niskoemisyjnej.</p>
<p style="text-align: center;"><i>Działanie priorytetowe 1.2.2 Udostępnianie dziedzictwa naturalnego i kulturowego</i></p> <p>Zadania:</p> <p>1.2.2.1 Integracja i aktywizacja społeczności lokalnej wokół dziedzictwa naturalnego, kulturowego i historycznego gminy.</p> <p>1.2.2.2 Budowanie wizerunku gminy spójnego z marką <i>Bieszczady</i>.</p> <p>1.2.2.3 Popularyzacja wiedzy i umiejętności w zakresie kultury łemkowskiej.</p> <p>1.2.2.4 Przygotowanie i wydanie materiałów promocyjnych gminy.</p> <p>1.2.2.5 Organizacja cyklicznych imprez kulturalnych o ponadlokalnym zasięgu.</p> <p>1.2.2.6 Wykorzystanie potencjału obszarów chronionych, w tym należących do sieci Natura 2000 do zwiększenia oferty usług turystycznych.</p> <p>1.2.2.7 Opracowanie programu rozwoju turystyki.</p> <p>1.2.2.8 Rzemiosło tradycyjne.</p>

Tabela 5 Cel szczegółowy 2.1. Tworzenie warunków do rozwoju gospodarczego

Cel główny 2 Aktywna społecznie i przedsiębiorczo Gmina Komańcza Cel szczegółowy 2.1 Tworzenie warunków do rozwoju gospodarczego
<p style="text-align: center;"><i>Działanie priorytetowe 2.1.1 Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i partnerstw na rzecz rozwoju gospodarczego</i></p> <p>Zadania:</p> <p>2.1.1.1 Wsparcie MŚP na wczesnym etapie działalności oraz późniejszego funkcjonowania.</p> <p>2.1.1.2 Wsparcie doradczo-szkoleniowe dla osób planujących rozpoczęcie działalności gospodarczej.</p> <p>2.1.1.3 Wspieranie działań wykorzystujących technologie informacyjno-telekomunikacyjne.</p> <p>2.1.1.4 Wspieranie działalności gospodarczych w zakresie przemysłu drzewnego.</p> <p>2.1.1.5 Wsparcie utworzenia inicjatywy klastrowej na rzecz przemysłu drzewnego.</p> <p>2.1.1.6 Organizacja regularnych spotkań trójsektorowych (samorząd, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe).</p> <p>2.1.1.7 Opracowanie Programu rozwoju przedsiębiorczości.</p>

Działanie priorytetowe 2.1.2 Wzrost dostępu i jakości usług publicznych

Zadania:

- 2.1.2.1 Zapewnienie dzieciom miejsc w punktach przedszkolnych/przedszkolach.
- 2.1.2.2 Poprawa jakości kształcenia na poziomie przedszkolnym, podstawowym i gimnazjalnym.
- 2.1.2.3 Zapewnienie dostępu do Internetu oraz zastosowanie e-usług w administracji publicznej.
- 2.1.2.4 Zapewnienie dostępu do wysokiej jakości opieki zdrowotnej i społecznej.
- 2.1.2.5 Realizacja programów profilaktycznych.
- 2.1.2.6 Opracowanie gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych.

Tabela 6 Cel szczegółowy 2.2. Tworzenie warunków do rozwoju aktywności społecznej

Cel główny 2 Aktywna społecznie i przedsiębiorczo Gmina Komańcza
Cel szczegółowy 2.2 Tworzenie warunków do rozwoju aktywności społecznej

Działanie priorytetowe 2.2.1 Wspieranie organizacji pozarządowych i inicjatyw oddolnych mieszkańców

Zadania:

- 2.2.1.1 Wspieranie inicjatyw oddolnych polegających na zrzeszaniu się mieszkańców.
- 2.2.1.2 Wspieranie organizacji pozarządowych działających na rzecz społeczności lokalnej i promujących dziedzictwo kulturowe Gminy Komańcza.
- 2.2.1.3 Utworzenie Centrum Aktywności Społecznej.
- 2.2.1.4 Opracowanie i wdrożenie programu wsparcia finansowego wkładu własnego projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe.
- 2.2.1.5 Powołanie Forum Organizacji Pozarządowych.
- 2.2.1.6 Wspieranie sektora ekonomii społecznej.

Działanie priorytetowe 2.2.2 Kształtowanie estetycznej i funkcjonalnej przestrzeni publicznej

Zadania:

- 2.2.2.1 Zapewnienie odpowiedniej jakości oraz dostępności infrastruktury drogowej.
- 2.2.2.2 Tworzenie miejsc rekreacji i wypoczynku.
- 2.2.2.3 Przystosowanie instytucji i przestrzeni publicznych dla potrzeb osób niepełnosprawnych.
- 2.2.2.4 Poprawa bezpieczeństwa publicznego.
- 2.2.2.5 Opracowanie Gminnego Programu Rewitalizacji.
- 2.2.2.6 Opracowanie planu zagospodarowania przestrzennego gminy.

W ramach celu głównego *Aktywna społecznie i przedsiębiorczo Gmina Komańcza* realizowane będą zadania które będą wpływać na rozwój społeczno-gospodarczy obszaru. Wskazane zadania dotyczą przebudowy, adaptacja budynków, obiektów, terenów i przestrzeni w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji społecznych, gospodarczych, edukacyjnych, kulturalnych lub rekreacyjnych. Wśród planowanych do adaptacji obiektów znajduje się budynek po byłym „Kinie Mozaika”, w którym świadczone będą usługi społeczne.

2.3 Powiązania Strategii Rozwoju Gminy Komańcza z innymi dokumentami strategicznymi na szczeblu krajowym i regionalnym oraz założenia UE we wspieraniu rozwoju regionalnego

Strategia odnosząc się w swych założeniach (celach głównych, szczegółowych i działaniach priorytetowych) do zidentyfikowanych problemów mieszkańców na obszarze gminy uwzględnia kontekst innych dokumentów strategicznych na szczeblu lokalnym (stanowiąc istotny element całościowej wizji rozwoju jednostki), a także dokumentów regulujących działania w przedmiotowym obszarze na szczeblu subregionalnym, regionalnym, krajowym oraz europejskim. W związku z tym, komplementarność z innymi działaniami oraz priorytetami wpływa na skuteczność i efektywność realizacji Strategii. Zestawienie tych dokumentów wraz z nawiązaniem do ich założeń przedstawiono w tabeli 7.

Tabela 7 Wykaz powiązań celów Strategii Rozwoju z dokumentami strategicznymi

Lp.	Program	Misja/Cel/Priorytet/Działanie ¹
1.	Strategia Europa 2020	<p>Cel główny 1: Osiągnięcie wskaźnika zatrudnienia na poziomie 75% wśród kobiet i mężczyzn w wieku 20-64 lat, w tym poprzez zwiększenie zatrudnienia młodzieży, osób starszych i pracowników nisko wykwalifikowanych oraz skuteczniejszą integrację legalnych imigrantów.</p> <p>Cel główny 3: Zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych o 20%, w porównaniu z poziomami z 1990 r.; zwiększenie do 20% udziału energii odnawialnej w ogólnym zużyciu energii; dążenie do zwiększenia efektywności energetycznej o 20%. Unia Europejska zdecydowana jest podjąć decyzję o osiągnięciu do 2020 roku 30-procentowej redukcji emisji w porównaniu z poziomami z 1990 r., o ile inne kraje rozwinięte zobowiążą się do porównywalnych redukcji emisji, a kraje rozwijające się wniosą wkład na miarę swoich zobowiązań i możliwości.</p> <p>Cel główny 4: Podniesienie poziomu wykształcenia, zwłaszcza poprzez dążenie do zmniejszenia odsetka osób zbyt wcześnie kończących naukę do poniżej 10% oraz poprzez zwiększenie do co najmniej 40% odsetka osób w wieku 30-34 lat mających wykształcenie wyższe lub równoważne.</p> <p>Cel główny 5: Wspieranie włączenia społecznego, zwłaszcza przez ograniczanie ubóstwa, mając na celu wydzwignięcie z ubóstwa lub wykluczenia społecznego co najmniej 20 mln obywateli.</p>
2.	Strategia Rozwoju Kraju 2020	<p>Obszar strategiczny I. Sprawne i efektywne państwo. Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem. I.3.2. Rozwój kapitału społecznego.</p> <p>Obszar strategiczny II. Konkurencyjna gospodarka. Cel II.2. Wzrost wydajności gospodarki. II.2.4. Poprawa warunków ramowych dla prowadzenia działalności gospodarczej. Cel II.3. Zwiększenie innowacyjności gospodarki. II.3.4. Zwiększenie wykorzystania rozwiązań innowacyjnych. Cel II.4. Rozwój kapitału ludzkiego. II.4.1. Zwiększanie aktywności zawodowej. II.4.2. Poprawa jakości kapitału ludzkiego. Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych. II.5.2. Upowszechnienie wykorzystania technologii cyfrowych. Cel II.6. Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko. II.6.1. Racjonalne gospodarowanie zasobami.</p>

¹ Zapisy w tabeli przytoczono w niezmienionej formie.

		<p>II.6.4. Poprawa stanu środowiska. Obszar strategiczny III. Spójność społeczna i terytorialna. Cel III.1. Integracja społeczna. III.1.1. Zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym. Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych. III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych.</p>
3.	Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030	<p>Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów. 2.2. Regionalna integracja funkcjonalna, wspomaganie rozprzestrzeniania się procesów rozwojowych na obszary poza głównymi miastami oraz budowanie potencjału dla specjalizacji terytorialnej. 2.2.4. Wspomaganie rozwoju specjalizacji terytorialnej. Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej. 3.1.3. Poprawa dostępności ośrodków subregionalnych oraz obszarów wiejskich. Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski. 4.6. Zmniejszenie obciążenia środowiska powodowanego emisjami zanieczyszczeń do wód, atmosfery i gleby.</p>
4.	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, miasta, obszary wiejskie	<p>Cel 1 Wzmocnienie wzrostu konkurencyjności rozwoju regionów. 1.2.3 Rozwijanie potencjału rozwojowego i absorpcyjnego obszarów wiejskich. 1.3.1 Rozwój kapitału intelektualnego, w tym kapitału ludzkiego i społecznego. 1.3.3 Zwiększanie możliwości wprowadzania rozwiązań innowacyjnych przez przedsiębiorstwa i instytucje regionalne. 1.3.4 Wspieranie rozwoju Instytucji Otoczenia Biznesu. 1.3.5 Dywersyfikacja źródeł i efektywne wykorzystanie energii oraz reagowanie na zagrożenia naturalne. 1.3.6 Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego. Cel 2 Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych. 2.2. Wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe.</p>
5.	Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020	<p>Cel strategiczny 1: Oddziaływanie na poprawę jakości kapitału ludzkiego. Cel strategiczny 2: Budowanie społeczeństwa informacyjnego opartego na wiedzy. Cel strategiczny 3: Wspieranie gospodarki, wspieranie funkcjonowania MSP. Cel strategiczny 7: Konserwacja i wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego oraz ochrona różnorodności biologicznej.</p>
6.	Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020	<p>Cel główny: Efektywne wykorzystanie zasobów wewnętrznych i zewnętrznych dla zrównoważonego i inteligentnego rozwoju społeczno-gospodarczego drogą do poprawy jakości życia mieszkańców. Priorytet 1.3 Turystyka Cel: Budowa konkurencyjnej, atrakcyjnej oferty rynkowej opartej na znacznym potencjale turystycznym regionu. Cel 2 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego jako czynników: innowacyjności regionu oraz poprawy poziomu życia mieszkańców. Priorytet 2.2 Kultura i dziedzictwo kulturowe Cel: Rozwinięty i efektywnie wykorzystany potencjał kulturowy regionu. Priorytet 2.3 Społeczeństwo obywatelskie Cel: Wzmocnienie podmiotowości obywateli, rozwój instytucji społeczeństwa obywatelskiego oraz zwiększenie ich wpływu na życie publiczne. Priorytet 2.6 Sport powszechny Cel: Zwiększenie aktywności ruchowej oraz rozwoju psychofizycznego społeczeństwa. Cel 3 Podniesienie dostępności oraz poprawa spójności funkcjonalno-przestrzennej jako element budowania potencjału rozwojowego regionu. Priorytet 3.2 Dostępność technologii informacyjnych Cel: Rozbudowa wysokiej jakości sieci telekomunikacyjnej oraz zwiększenie wykorzystania technologii informacyjnych na terenie</p>

		<p>całego województwa.</p> <p>Cel 4 Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów z poszanowaniem środowiska naturalnego sposobem na zapewnienie bezpieczeństwa i dobrych warunków życia mieszkańców oraz rozwoju gospodarczego województwa.</p> <p>Priorytet 4.2 Ochrona środowiska Cel: Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu środowiska oraz zachowanie bioróżnorodności poprzez zrównoważony rozwój województwa.</p> <p>Priorytet 4.3 Bezpieczeństwo energetyczne i racjonalne wykorzystanie energii Cel: Zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego i efektywności energetycznej województwa podkarpackiego poprzez racjonalne wykorzystanie paliw i energii z uwzględnieniem lokalnych zasobów, w tym odnawialnych źródeł energii.</p>
7.	<p>Program Strategicznego Rozwoju Bieszczad (PSRB)</p>	<p>Priorytet 1 Turystyka i rekreacja.</p> <p>1.1. Koordynacja rozwoju oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej.</p> <p>1.2. Rozwój i zróżnicowanie oferty usług i produktów turystycznych, w tym z wykorzystaniem współpracy transgranicznej.</p> <p>1.3. Ochrona i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego.</p> <p>1.4. Rozwój partnerstwa na rzecz zwiększenia ruchu turystycznego oraz jego promocji, zwłaszcza turystyki pobytowej.</p> <p>Priorytet 2 Przedsiębiorczość.</p> <p>2.2. Rozwój inicjatyw klastrowych służących poszerzeniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich.</p> <p>2.3. Rozwój spółdzielczości, rzemiosła i grup producenckich prowadzący w szczególności do wzrostu towarowości rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego opartych na certyfikowanych produktach lokalnych.</p> <p>Priorytet 3 Kapitał ludzki i społeczny.</p> <p>3.1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego poprzez zwiększenie opieki i zróżnicowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do zmieniających się warunków na lokalnym rynku pracy.</p> <p>3.3. Partnerstwo społeczne i aktywność obywatelska.</p> <p>Priorytet 4 Infrastruktura służąca poprawie dostępności i ochronie środowiska.</p> <p>4.1. Poprawa dostępności przestrzennej i cyfrowej.</p> <p>4.2. Wykorzystanie transgranicznej infrastruktury komunikacyjnej w ruchu lokalnym i turystycznym.</p> <p>4.3. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych.</p> <p>4.4. Poprawa gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami.</p>
8.	<p>Program Strategiczny Błękitny San (Kwiecień 2015)</p>	<p>Priorytet 1 Innowacyjna przedsiębiorczość</p> <p>1.2. Wzmocnienie bazy ekonomicznej oraz poziomu i warunków życia ludności ośrodków ubregionalnych i lokalnych wraz z ich powiązaniem funkcjonalnymi z otoczeniem.</p> <p>1.3. Wzmacnianie powiązań systemu edukacji i nauki z gospodarką poprzez wykorzystanie inicjatyw klastrowych.</p> <p>1.4. Poprawa poziomu produktywności rolnictwa i rzemiosła.</p> <p>Priorytet 2 Turystyka</p> <p>2.1. Rozwój i dywersyfikacja produktów turystycznych wraz ze zintegrowaną promocją.</p> <p>2.3. Skoordinowany rozwój zagospodarowania oraz poprawa funkcjonowania infrastruktury turystycznej.</p> <p>2.4. Rewitalizacja, ochrona oraz promocja obiektów dziedzictwa kulturowego.</p> <p>Priorytet 3 Kapitał ludzki i społeczny</p> <p>3.1. Zróżnicowanie oferty edukacyjnej na wszystkich poziomach kształcenia.</p> <p>3.2. Kształtowanie i promocja postaw związanych z uczeniem się przez całe życie.</p> <p>3.3. Poprawa dostępności i jakości usług społecznych.</p> <p>3.4. Rozwój społeczeństwa informacyjnego i przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu.</p> <p>Priorytet 4 Środowisko i energetyka</p> <p>4.1. Utrzymanie walorów środowiskowych i krajobrazowych.</p> <p>4.2. Zapobieganie, przeciwdziałanie i minimalizowanie skutków osuwisk.</p> <p>4.3. Zapobieganie, przeciwdziałanie i minimalizowanie skutków zagrożeń wywołanych przez człowieka.</p> <p>4.4. Rozwój odnawialnych źródeł energii.</p>
9.	<p>Strategia Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy</p>	<p>Priorytet strategiczny 6.3. Zapewnić dostępność lasów dla społeczeństwa (lasy jako dobro społeczne).</p> <p>Priorytet zakłada:</p> <p>– wykorzystanie potencjału lasów, w szczególności LKP, do kształtowania świadomości</p>

	Państwowe na lata 2014–2030	<ul style="list-style-type: none"> – ekologicznej społeczności; – skuteczne promowanie w społeczeństwie działalność PGL Lasy Państwowe i komunikować korzyści z udostępniania zasobów leśnych; – racjonalne rozwijanie infrastruktury leśnej w celu szerokiego i bezpiecznego korzystania z lasów przez społeczeństwo; – rozwijanie współpracy z partnerami społecznymi.
10.	Gminna Strategia rozwiązywania problemów społecznych Gminy Komańcza na lata 2009–2015	<p>Cel strategiczny 1: Obniżenie i przeciwdziałanie bezrobociu w Gminie Komańcza.</p> <p>Cel strategiczny 2: Integracja społeczności lokalnej oraz samorządu lokalnego wokół rozwiązywania problemów społecznych, poprawy warunków życia i stosunków dobrosąsiedzkich.</p> <p>Cel strategiczny 3: Stworzenie oferty skierowanej do dzieci młodzieży oraz pozostałej społeczności lokalnej.</p> <p>Cel strategiczny 4: Poprawa warunków i jakości życia mieszkańców gminy w ważnych sferach życia społecznego.</p>
11.	Program Ochrony Środowiska dla Gminy Komańcza (wrzesień 2004)	<p>Obszar strategiczny nr 1 Ochrona i poprawa jakości środowiska.</p> <p>Obszar strategiczny nr 2 Racjonalne użytkowanie zasobów środowiska.</p> <p>Obszar strategiczny nr 3 Współpraca z gminami sąsiednimi.</p> <p>Obszar strategiczny nr 4 Edukacja ekologiczna, dostęp do informacji i poszerzanie dialogu społecznego.</p>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wskazanych w tabeli 7 dokumentów strategicznych

W tabeli 8 przedstawione zostały zależności między celami głównymi Strategii a Regionalną Strategią Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2014–2020 na rzecz inteligentnej specjalizacji (RIS3). Wpisanie się zadań zaplanowanych do realizacji przez Gminę Komańcza w obszary inteligentnych specjalizacji regionu zwiększa szanse uzyskania dofinansowania w ramach RPO WP 2014–2020.

Tabela 8 Matryca zależności między celami Strategii a dokumentami regionalnymi

Nazwa dokumentu	Cel główny	
	Turystyczna Gmina Komańcza	Aktywna społecznie i przedsiębiorczo Gmina Komańcza
Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2014–2020 na rzecz inteligentnej specjalizacji (RIS3)	<i>Inteligentne specjalizacje wiodące</i>	
	Lotnictwo i kosmonautyka	–
	Jakość życia	X
	<i>Inteligentna specjalizacja wspomagająca</i>	
	Informacja i telekomunikacja (ICT)	X

Źródło: Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2014–2020 na rzecz inteligentnej specjalizacji (RIS3),

2.4 Finansowanie projektów zaplanowanych do realizacji w ramach Strategii wraz z harmonogramem

Działania zawarte w Strategii mogą być realizowane i finansowane przez różne podmioty. W tabelach od 9–12 przedstawione zostały potencjalne źródła finansowania zadań zaplanowanych do realizacji w ramach opracowanej Strategii. Wskazano priorytety inwestycyjne (określone na okres programowania UE 2014–2020), w ramach których można uzyskać wsparcie finansowe dla zawartych w Strategii zadań.

Tabela 9 Projekty infrastrukturalne realizowane w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i Program Współpracy Transgranicznej INTERREG V-A Polska-Słowacja 2014-2020 w okresie objętym Strategią

Lp.	Projekt	Zadania przewidziane i możliwe do realizacji	Źródło finansowania	Szacowana wartość projektu [zł]	Forma wsparcia (% dofinansowania, zaliczka/refundacja)	Okres realizacji
1.	Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym.	Termomodernizacja obiektów, w tym: przebudowa systemów grzewczych, ocieplenie budynków, wymiana okien, drzwi i oświetlenia na energooszczędne, instalacje OZE w modernizowanych energetycznie budynkach, instalacje energooszczędne, systemy chłodzące, wymiana pokrycia dachowego, systemy inteligentnego zarządzania energią.	RPO WP 2014–2020, działanie 3.2 <i>Modernizacja energetyczna budynków.</i>	3 000 000	Dofinansowanie maksymalnie 95%, w tym środki budżetu państwa stanowią maksymalnie 10% wydatków kwalifikowanych projektu.	2016–2020
2.	Stworzenie skomercjalizowanego produktu turystycznego opartego na kolejce wąskotorowej i dziedzictwie naturalnym Gminy Komańcza	Projekt zakłada wytworzenie produktów turystycznych: uruchomienia turystycznych przyjazdów kolei normalnotorowej na historycznej trasie Sanok – Zagórz - Nowy Łupków – Medzilaborce – Humenne, oraz turystycznych przejazdów kolei wąskotorowej na trasie Nowy Łupków – Smolnik – Duszatyn/Nowy Łupków – Smolnik – Wola Michowa – Majdan – Cisna. Promocja dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego zlokalizowanego wzdłuż szlaku kolejowego, utworzenie skansenów kolejowych w Nowym Łupkowie, Medzilaborcach oraz Humennem, a także Muzeum Wypału Węgla Drzewnego w Smolniku nad Oslawą. Ponadto planuje się utworzenie szlaków turystyki pieszej i rowerowej łączącej torowisko z najciekawszymi atrakcjami takimi jak: Rezerwat Zwierzło, Jezioro Duszatyńskie oraz wykonanie platformy widokowej	INTERREG PL-SK, priorytet inwestycyjny 6c: <i>Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego</i> RPO WP 2014–2020, działanie 4.4 <i>Kultura,</i>	20 000 000	Dofinansowanie maksymalnie 85%, w przypadku projektów objętych pomocą publiczną zgodnie z obowiązującymi zasadami.	2016–2020

		<p>dostępnej z torowiska np. na górze Chryszczata. Ww. produkty zostaną uzupełnione poprzez monografię naukową, która w połączeniu z najnowszymi technologiami multimedialnymi oraz utworzeniem Wirtualnego Muzeum pozwoli na rozwój transgranicznego ruchu turystycznego oraz ożywienie gospodarcze regionu. Projekt łączy ochronę, wzmocnienie i rozwój głównego potencjału obszaru tj.: dziedzictwa naturalnego i kulturowego poprzez stworzenie kompleksowego pakietu transgranicznych usług turystycznych oraz minimalizuje problem związany z usprawnieniem infrastruktury transportowej pogranicza poprzez modernizację torów kolejowych, umożliwiających przemieszczanie się pomiędzy granicami Polski i Słowacji. Zaplanowane w projekcie działania zwiększą atrakcyjność dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego pogranicza, przyczyniając się do wzrostu jego wartości turystycznej. Wśród obiektów objętych projektem znajduje się budynek gimnazjum w Komańczy w którym utworzone zostanie Centrum Kultur Pogranicza.</p> <p>Stworzenie produktu turystycznego będzie opierać się w głównej mierze na środkach programu INTERREG PL-SK, obok odtworzonej kolejki będą tworzone elementy zagospodarowania przestrzeni spójne z charakterem produktu turystycznego oraz odtwarzane będzie dziedzictwo kulturowe znajdujące się przy szlaku kolejki współfinansowanych ze środków zewnętrznych.</p>				
3.	Zapewnienie odpowiedniej jakości oraz dostępności infrastruktury drogowej.	<p>Budowa, przebudowa i modernizacja obiektów budowlanych, zakup sprzętu, materiałów i usług służących realizacji operacji, dokumentacja techniczna bezpośrednio związana z przygotowaniem i realizacją operacji.</p>	<p>INTERREG PL-SK, priorytet inwestycyjny 6c: <i>Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego</i></p> <p>PROW 2014–2020 <u>M07 – Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich.</u> – Budowa lub modernizacja dróg lokalnych.</p>	3 500 000	<p>Refundacja części kosztów kwalifikowanych maksymalnie 63,63%.</p>	2015–2023

4.	Tworzenie obszarów zieleni urządzonej, terenów rekreacyjnych oraz zaplecza kulturalnego na potrzeby mieszkańców.	Budowa, modernizacja i wyposażenie budynków pełniących funkcje kulturalne, w tym świetlic wiejskich. Ukształtowanie przestrzeni publicznej zgodnie z wymaganiami ładu przestrzennego, odnawianie lub poprawa stanu zabytkowych obiektów budowlanych służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego, zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, z przeznaczeniem na cele publiczne.	INTERREG PL-SK, priorytet inwestycyjny 6c: <i>Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego</i> PROW 2014–2020 <u>M07 – Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich.</u> – Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne lub kształtowanie przestrzeni publicznej; – Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego.	5 000 000	Refundacja części kosztów kwalifikowanych maksymalnie 63,63%.	2015–2023
5.	Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej oraz zapewnienie bezpieczeństwa zaopatrzenia w wodę.	Wyposażenie w odpowiednie systemy odbioru ścieków komunalnych, budowa i rozbudowa systemów zaopatrzenia w wodę jako projektu kompleksowego dotyczącego infrastruktury służącej oczyszczaniu ścieków; budowa instalacji do zagospodarowania komunalnych osadów ściekowych.	PROW 2014–2020 <u>M07 – Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich.</u> – Gospodarka wodno-ściekowa.	3 000 000	Refundacja części kosztów kwalifikowanych maksymalnie 63,63%.	2016–2022
6.	Rozwój e-usług.	Rozwój elektronicznych usług publicznych, w tym: wsparcie aktualizacji i rozwoju zasobów danych przestrzennych dla potrzeb lepszego wykorzystania usług systemów informacji przestrzennej, digitalizacja zasobów m.in. kulturowych, archiwalnych, poprawa funkcjonalności i dojrzałości usług publicznych, ich integracja, rozwój infrastruktury informatycznej, wsparcie systemów elektronicznego zarządzania dokumentacją, podpisu elektronicznego, rejestrów publicznych, rozwój aplikacji i systemów bazodanowych, służących poprawie efektywności zarządzania oraz upowszechnianie komunikacji elektronicznej w instytucjach publicznych.	RPO WP 2014–2020, działanie 2.1 <i>Podniesienie efektywności i dostępności e-usług.</i>	2 000 000	Dofinansowanie maksymalnie 85%, w przypadku projektów objętych pomocą publiczną zgodnie z obowiązującymi zasadami.	2015–2020

7.	Wsparcie sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.	Wzmocnienie niezbędnej infrastruktury, na którą istnieje zapotrzebowanie ze strony przedsiębiorców wraz ze zwiększeniem potencjału Instytucji Otoczenia Biznesu do oferowania usług dla MŚP.	RPO WP 2014–2020, działanie 1.3 <i>Promowanie przedsiębiorczości.</i> RPO WP 2014–2020, działanie 1.4 <i>Wsparcie MŚP</i> , poddziałanie 1.4.1 <i>Dotacje bezpośrednie</i> , poddziałanie 1.4.2 <i>Instrumenty finansowe.</i>	2 000 000	Dofinansowanie w zależności od rodzaju przedsiębiorstwa i rodzaju pomocy. Dofinansowanie w zależności od rodzaju przedsiębiorstwa i rodzaju pomocy (poddziałanie 1.4.1). Poddziałanie 1.4.2 – brak danych.	2015–2018
8.	Sieć szlaków turystycznych.	Opracowanie projektów, koncepcji szlaków i tras turystycznych w oparciu o unikalne zasoby przyrodnicze, krajobrazowe oraz dziedzictwo naturalne. Zbudowanie funkcjonalnej sieci szlaków turystyki pieszej, konnej i rowerowej oraz tras narciarskich. Rozwój spójnego systemu terenowego oznakowania turystycznego oraz sieci samoobsługowej informacji turystycznej.	INTERREG PL-SK, priorytet inwestycyjny 6c: <i>Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego</i> Środki własne bądź element innego projektu np. <i>Stworzenie skomercjalizowanego produktu turystycznego opartego na kolejce wąskotorowej i dziedzictwie naturalnym Gminy Komańcza.</i>	3 000 000	–	2015–2018
9.	Uzupełnienie sprzętu i wyposażenia OSP.	Zakup pojazdów specjalnych ochrony przeciwpożarowej, sprzętu i/lub wyposażenia do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków katastrof lub poważnych awarii; możliwe inwestycje w infrastrukturę i urządzenia służące celom ochrony lasów przed pożarami.	RPO WP 2014–2020, działanie 4.1 <i>Zapobieganie i zwalczanie zagrożeń.</i>	1 200 000	Dofinansowanie maksymalnie 85% kosztów kwalifikowanych.	2016–2020

10.	Zamknięcie i rekultywacja składowiska odpadów w Radoszycach.	Rekultywacja składowiska odpadów zgodnie z zapisami Planu Gospodarki Odpadami dla Województwa Podkarpackiego.	RPO WP 2014–2020, działanie 4.2 <i>Gospodarka odpadami.</i>	1 200 000	Dofinansowanie maksymalnie 85%, w przypadku projektów objętych pomocą publiczną zgodnie z obowiązującymi zasadami.	2016–2020
RAZEM				43 900 000		

Tabela 10 Projekty realizowane w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) w okresie objętym Strategią

Lp.	Projekt	Możliwe działania	Źródło finansowania	Szacowana wartość projektu [zł]	Okres realizacji
1.	Podnoszenie jakości i dostępności miejsc w przedszkolach.	Wsparcie istniejących i nowo tworzonych przedszkoli i innych form wychowania przedszkolnego w zakresie wygenerowania dodatkowych miejsc przedszkolnych, podnoszenie atrakcyjności i jakości oferty edukacyjnej przedszkoli poprzez organizację dodatkowych zajęć zwiększających szanse edukacyjne dzieci oraz podnoszenie kwalifikacji zawodowych nauczycieli nauczania przedszkolnego. Uwaga: zgodnie z zapisami SZOOP dla RPO WP 2014–2020 interwencje przewidziano dla przedszkoli w rozumieniu Ustawy z dnia 7 września 1991 r. (Dz. U. 1991 Nr 95 poz. 425 z późn. zm.) o systemie oświaty art. 2 oraz Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 2010 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania § 1 pkt.1 i 2. W rozporządzeniu wskazano, iż wychowanie przedszkolne może być prowadzone w punktach przedszkolnych i zespołach wychowania przedszkolnego.	RPO WP 2014–2020, działanie 6.4 <i>Infrastruktura edukacyjna, poddziałanie 6.4.1 Przedszkola.</i> Dofinansowanie maksymalnie 85%, w przypadku projektów objętych pomocą publiczną zgodnie z obowiązującymi zasadami.	2 000 000	2015–2023
2.	Utworzenie centrum integracji społecznej.	Prowadzenie kompleksowej i zindywidualizowanej aktywizacji społeczno-zawodowej zawierającej – w zależności od indywidualnych potrzeb, m.in. elementy: pracy socjalnej, poradnictwa i wsparcia indywidualnego oraz grupowego w zakresie podniesienia kompetencji życiowych i umiejętności społeczno-zawodowych umożliwiających docelowo powrót do życia społecznego, w tym powrót na rynek pracy i aktywizację zawodową, zajęcia w ramach podnoszenia kluczowych kompetencji o charakterze zawodowym lub zdobywania nowych kompetencji i umiejętności zawodowych, umożliwiających aktywizację zawodową.	RPO WP 2014–2020, działanie 8.1 <i>Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.</i> Dofinansowanie maksymalnie 85%	1 500 000	2016

3.	Zapewnienie wysokiej jakości systemu ochrony zdrowia oraz pomocy i integracji społecznej.	Rozwój środowiskowych form pomocy i samopomocy, profilaktyka społeczna: działania asystenta rodziny, grupy wsparcia, warsztaty i poradnictwo dla rodzin, wsparcie procesu usamodzielniania się i integracji ze środowiskiem, rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej, wspieranie placówek opieki dziennej oraz całodobowej dla osób zależnych, usługi opiekuńcze i specjalistyczne w ramach opieki rodzinnej i środowiskowej, m.in. w formie rodzinnych domów pomocy, usług asystenta osoby zależnej, szkolenia dla opiekunów, szkolenia oraz doradztwo w zakresie dostosowania podmiotów leczniczych do potrzeb osób zależnych, w tym osób starszych, programy wczesnego wykrywania wad rozwojowych i rehabilitacji dzieci zagrożonych niepełnosprawnością i niepełnosprawnych.	RPO WP 2014–2020, działanie 6.1 <i>Infrastruktura ochrony zdrowia i pomocy społecznej</i> , poddziałanie 6.2.1 <i>Infrastruktura ochrony zdrowia</i> , poddziałanie 6.2.2 <i>Infrastruktura pomocy społecznej</i> . Dofinansowanie maksymalnie 85%, w przypadku projektów objętych pomocą publiczną zgodnie z obowiązującymi zasadami.	3 000 000	2015–2023
4.	Poprawa jakości usług edukacyjnych (w tym Budowa Sali gimnastycznej przy budynku Zespołu Szkół w Rzepedzi).	Rozwój nowoczesnego nauczania na wszystkich progach edukacji, podnoszenie kompetencji kluczowych uczniów w zakresie nauk matematyczno-przyrodniczych, kompetencji cyfrowych oraz języków obcych, budowanie właściwych postaw i umiejętności w zakresie współpracy zespołowej, kreatywności i innowacyjności, rozwój indywidualizacji nauczania, wdrażanie programów poradnictwa i doradztwa edukacyjno-zawodowego, w szczególności w gimnazjum, realizacja programów stypendialnych skierowanych do uczniów znajdujących się w niekorzystnej sytuacji materialnej, kształcących się w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych prowadzących kształcenie ogólne, osiągających wysokie wyniki w nauce, w szczególności w zakresie przedmiotów przyczyniających się do podniesienia ich kompetencji kluczowych. Podnoszenie umiejętności i kompetencji zawodowych nauczycieli z zakresu zastosowania aktywizujących metod pracy z uczniem, w szczególności poprzez wykorzystanie metod eksperymentu naukowego w edukacji, wsparcie procesu dydaktycznego i funkcjonowania szkół i/lub placówek oświatowych, w tym poprzez niezbędne wyposażenie w nowoczesny sprzęt i materiały dydaktyczne zapewniające wysoką jakość kształcenia, w zakresie nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych i metod eksperymentu. Uwaga: w ramach RPO WP 2014–2020 jest możliwość budowy nowej i rozbudowy infrastruktury dydaktycznej, w tym obiektów służących wzmocnieniu sprawności fizycznej uczniów, o ile służą zajęciom dydaktycznym, ale tylko i wyłącznie w uzasadnionych przypadkach. Koniecznym jest: przedstawienie analizy potrzeb oraz udokumentowanie braku możliwości wykorzystanie/adaptacji obecnie istniejącej infrastruktury.	RPO WP 2014–2020, działanie 6.4 <i>Infrastruktura edukacyjna</i> , poddziałanie 6.4.3 <i>Szkolnictwo ogólne</i> . Dofinansowanie maksymalnie 85%, w przypadku projektów objętych pomocą publiczną zgodnie z obowiązującymi zasadami. RPO WP 2014–2020, działanie 9.2 <i>Poprawa jakości kształcenia ogólnego</i> . Dofinansowanie maksymalnie 85%.	8 000 000	2015–2023 2016–2020

5.	Wsparcie i rozwój sektora ekonomii społecznej.	Świadczenie usług animacyjnych, inkubacyjnych i biznesowych dla wsparcia rozwoju ekonomii społecznej (ES) zgodnie z podziałem przyjętym w ramach Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, wsparcie finansowe dla powstających podmiotów ES udzielane m.in. na tworzenie przedsiębiorstw społecznych i miejsc pracy, podnoszenie kwalifikacji i doświadczenia zawodowego pracowników podmiotów ES w ramach procesów animacyjnych, inkubacyjnych i biznesowych, koordynacja sektora ES na poziomie regionalnym, inicjowanie współpracy jednostek systemu pomocy społecznej.	RPO WP 2014–2020, działanie 8.1 <i>Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym</i> , działanie 8.5 <i>Wspieranie rozwoju sektora ekonomii społecznej w regionie</i> . Dofinansowanie maksymalnie 85%.	1 500 000	2015–2023
RAZEM				16 000 000	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 11 Projekty komplementarne finansowane ze środków własnych budżetu gminy w okresie objętym Strategią

Lp.	Projekt	Opis	Szacowana wartość projektu [zł]	Okres realizacji
1.	Inicjowanie oraz prowadzenie kampanii informacyjnej o dostępnych programach pomocowych z UE oraz środkach krajowych.	Informowanie potencjalnych beneficjentów o możliwościach realizacji inwestycji w ramach nowej perspektywy finansowania funduszy europejskich. Zamieszczanie na stronie Urzędu Gminy bieżących informacji dotyczących możliwości pozyskania unijnych środków finansowych.	200 000	2015–2020
2.	Organizacja forum organizacji pozarządowych i forum przedsiębiorców.	Forum powinno być miejscem cyklicznego (raz albo dwa razy w roku) spotkania organizacji pozarządowych z przedstawicielami samorządu lokalnego oraz spotkania przedsiębiorców z samorządem. Fora są okazją do wymiany doświadczeń, omówienia aktualnych problemów organizacji działających w gminie, przedsiębiorców oraz skorzystania z wiedzy i doświadczenia zaproszonych gości. Dzięki tej płaszczyźnie współpracy możliwe jest nie tylko wzajemne informowanie się o planowanych kierunkach działania, promocja dobrych przykładów, czy też upowszechnianie dobrych praktyk, ale również podnoszenie kwalifikacji przedstawicieli organizacji pozarządowych i wiedzy przedsiębiorców poprzez organizowane w ramach forów warsztaty, szkolenia oraz panele dyskusyjne.	50 000	2016–2020
3.	Promowanie dziedzictwa naturalnego i kulturowego gminy wraz z organizacją wydarzeń popularyzujących zagadnienia ekologiczne i zdrowy tryb życia.	Działania polegające na promocji zasobów lokalnego dziedzictwa, poprzez organizację imprez plenerowych, organizację różnego rodzaju form aktywności fizycznej wśród mieszkańców, wydawanie materiałów promocyjnych, opracowanie programu promocji.	500 000	2015–2025

4.	Opracowanie Planu Gospodarki Niskoemisyjnej.	Opracowanie dokumentu niezbędne jest do ubiegania się o unijne środki finansowe na realizację projektów wpływających na środowisko.	20 000	2015–2016
5.	Opracowanie Gminnego Programu Rewitalizacji.	Opracowanie dokumentu warunkuje możliwość ubiegania się o środki finansowe przeznaczone na działania rewitalizacyjne w ramach RPO WP 2014–2020.	20 000	2016
6.	Opracowanie lokalnego programu rozwoju przedsiębiorczości.	Lokalny program rozwoju przedsiębiorczości, oparty na starannej diagnozie sytuacji w gminie oraz jej bliższym i dalszym otoczeniu, uwzględniający dostępne instrumenty instytucjonalne, prawne i finansowe bezpośredniej i pośredniej pomocy dla przedsiębiorców, opracowany we współpracy z lokalnymi partnerami, pozwoli lepiej gospodarować ograniczonymi zasobami finansowymi gminy i jej partnerów oraz w bardziej skoordynowany sposób pozwoli na realizację zadań, które poprawią warunki prowadzenia działalności gospodarczej.	20 000	2017
7.	Opracowanie programu rozwoju turystyki.	Ze względu na specyfikę obszaru urzekające walory przyrodnicze i krajobrazowe, turystyka jest obecnie jedną z perspektywicznych gałęzi rozwoju gospodarczego gminy, konieczne jest zatem ukierunkowanie działań w zakresie turystyki, określenie misji i wizji oraz strategicznych celów rozwojowych. Opracowanie programu umożliwi pełne rozpoznanie uwarunkowań rozwojowych obszaru w zakresie turystyki, identyfikacja mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń w konfrontacji z oczekiwaniami lokalnej społeczności.	20 000	2016–2017
8.	Aktualizacja gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych.	Rozwiązywanie problemów społecznych stanowi jedno z najważniejszych zadań administracji publicznej na wszystkich szczeblach. Działania w obszarze pomocy społecznej powinny być realizowane w ramach zintegrowanego systemu, w którym równorzędnym partnerem administracji powinny być organizacje i instytucje należące do różnych sektorów życia publicznego. Szczególna rola w tym zakresie przypada samorządowi gminnemu. Niezbędnymi warunkami efektywnej realizacji pomocy społecznej są: rzetelna diagnoza rzeczywistych potrzeb społeczności lokalnej oraz długofalowy plan działań.	20 000	2015–2016
9.	Opracowanie planu zagospodarowania przestrzennego gminy.	Plany miejscowe są niezbędnym elementem w celu ustalenia przeznaczenia terenów, w tym dla inwestycji celu publicznego, oraz określenia sposobów ich zagospodarowania i zabudowy. Ustalenia planu miejscowego wraz z innymi przepisami kształtują sposób wykonywania prawa własności nieruchomości.	100 000	2016–2020
RAZEM			950 000	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 12 Przewidywane nakłady finansowe na realizację projektów zaplanowanych w ramach Strategii – budżet Strategii

Rodzaj projektu	Przewidywane nakłady (szacunkowa wartość projektów)	Przewidywana wysokość wkładu własnego	Okres realizacji projektów
Projekty infrastrukturalne realizowane w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i Program Współpracy Transgranicznej INTERREG V-A Polska-Słowacja 2014-2020	43 900 000	9 042 550*	2015–2023
Projekty realizowane w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS)	16 000 000	2 400 000	2015–2023
Projekty komplementarne finansowane ze środków własnych budżetu gminy.	950 000	950 000	2015–2025
RAZEM	60 850 000	12 392 550	2015–2025

Źródło: Opracowanie własne

* W tym 4 182 550 wkład własny w ramach projektów z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Dla projektów w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) przyjęto wielkość dofinansowania na poziomie 85%.

2.5 Ocena wpływu realizacji Strategii na środowisko

W świetle zapisów artykułów 46 *Ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko* (Dz. U. 2013 poz. 1235 z późn. zm.) przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko wymagają projekty następujących dokumentów:

1. koncepcje przestrzennego zagospodarowania kraju, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, plany zagospodarowania przestrzennego oraz strategię rozwoju regionalnego;
2. polityki, strategię, plany lub programy w dziedzinie przemysłu, energetyki, transportu, telekomunikacji, gospodarki wodnej, gospodarki odpadami, leśnictwa, rolnictwa, rybołówstwa, turystyki i wykorzystywania terenu, opracowywane lub przyjmowane przez organy administracji, wyznaczające ramy dla późniejszej realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko;
3. polityki, strategię, plany lub programy inne niż wymienione w pkt. 1 i 2, których realizacja może spowodować znaczące oddziaływanie na obszar Natura 2000 jeżeli nie są one bezpośrednio związane z ochroną obszaru Natura 2000 lub nie wynikają z tej ochrony.

Strategia Rozwoju Gminy Komańcza do roku 2030 jest dokumentem, którego projekt, ze względu na charakter i skalę ujętych w nim działań wymaga przeprowadzenia procesu strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. W tym celu organ opracowujący projekt dokumentu sporządza prognozę oddziaływania na środowisko.

Prognoza oddziaływania na środowisko stanowi odrębny dokument, którego głównym celem jest analiza i ocena ewentualnych skutków środowiskowych związanych z wdrażaniem zadań Strategii. Zgodnie z *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko* (Dz. U. z 2016 r. poz. 71) w Prognozie dokonano analizy w kontekście kwalifikacji przedsięwzięć ujętych w Strategii wg podziału zawartego w powyższym akcie prawnym.

W obowiązującym w Polsce prawie, ochrona przyrody regulowana jest przepisami *Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Dz. U. z 2015 r. poz. 1651 z późn. zm.). Gmina Komańcza pod względem walorów przyrodniczych jest bardzo atrakcyjna.

Łączna powierzchnia terenów objętych ochroną wynosi 45 474,26 ha, co stanowi 99,96% ogólnej powierzchni. Obszary prawnie chronione na terenie gminy to:

- Parki krajobrazowe:
 - Jaślicki Park Krajobrazowy – *Uchwała Nr XLVIII/992/14 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 23 czerwca 2014 r. w sprawie Jaślickiego Parku Krajobrazowego*;
 - Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy – *Uchwała nr XLVIII/992/14 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 23 czerwca 2014 r. w sprawie Ciśniańsko-Wetlińskiego Parku Krajobrazowego*;
- Obszary Chronionego Krajobrazu:
 - Wschodniobeskidzki Obszar Chronionego Krajobrazu – *Uchwałą Nr XLVIII/998/14 Sejmiku Województwa podkarpackiego z dnia 23 czerwca 2014 r. w sprawie Wschodniobeskidzkiego Obszaru Chronionego Krajobrazu*;
 - Obszar Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego – *Uchwała Nr XLVIII/997/14 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 23 czerwca 2014 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego*;
- Rezerваты przyrody:
 - Rezerwat „Zwierzło”;
 - Rezerwat „Źródlika Jasiołki”;
 - Rezerwat „Przełom Osławy pod Duszatynem”;
 - Rezerwat „Bukowica”;
 - Rezerwat „Przełom Osławy pod Mokrem”;
 - Rezerwat przyrody nieożywionej „Kamień nad Rzepedzią”;
- Obszary Natura 2000:
 - Obszar specjalnej ochrony ptaków Beskid Niski (PLH180002),
 - Bieszczady (PLC180001),
 - Specjalny obszar ochrony siedlisk Dorzecze Górnego Sanu (PLH180021),
 - Specjalny obszar ochrony siedlisk Ostoja Jaślicka (PLH180014),
- Pomniki przyrody ożywionej 9 sztuk i nieożywionej 3 sztuki²:
 - Dąb szypułkowy *Quercus robur* (obręb ewidencyjny Dołżyca, działka nr 132/191),
 - Cis pospolity *Taxus baccata* (obręb ewidencyjny Jawornik, działka nr 8/79),
 - Jesion wyniosły *Fraxinus excelsior* (obręb ewidencyjny Maniów, działka nr 95/1\86/1),

² Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Nadleśnictwa Komańcza.

- Jedlica Douglasa *Pseudotsuga taxifolia* (obręb ewidencyjny Balnica, działka nr 90/1\90/2),
 - Jedlica Douglasa *Pseudotsuga taxifolia* (obręb ewidencyjny Balnica, działka nr 83/83),
 - Jesion wyniosły *Fraxinus Excelsior* o nazwie „Konfederat” (obręb ewidencyjny Radoszyce, działka nr 172),
 - Cis pospolity *Taxus baccata* (obręb ewidencyjny Rzepedź, działka 131/34),
 - Cis pospolity *Taxus baccata* (obręb ewidencyjny Moszczaniec),
 - Cis pospolity *Taxus baccata* o nazwie „Piotruś” (obręb ewidencyjny Moszczaniec),
 - Próg skalny z wodospadem, szerokość ok. 10 m, wysokość ok 2 m (obręb ewidencyjny Duszatyn, działka nr 54A/60),
 - Źródło wody mineralnej o nazwie „Bulgotek” (obręb ewidencyjny Mików działka nr 62),
 - Naturalna kaskada wodna na potoku Dołżyczka, szer. 6,5 m, wysokość 2,5 m, długość 3m (obręb ewidencyjny Komańcza działka nr 337/2).
- Wprowadzenie w życie planów i inwestycji zawartych w Strategii może powodować wystąpienie oddziaływania na środowisko. W ramach określenia czy w należyty sposób został uwzględniony interes środowiska przyrodniczego i kulturowego dla proponowanych działań w niniejszej *Strategii Rozwoju Gminy Komańcza do roku 2030* przeprowadzono wstępną analizę i ocenę oddziaływania na środowisko.

Przygotowanie i realizacja zadań omawianych w niniejszym dokumencie obligatoryjnie uwzględniać będzie obowiązujące przepisy prawne i respektować obowiązujące zakazy dla ww. form ochrony.

Należy zaznaczyć, iż na etapie sporządzania Strategii nie jest możliwe dokonanie szczegółowej oceny oddziaływania na środowisko, ponieważ nie jest znana dokładna lokalizacja niektórych przedsięwzięć, jak również ich powierzchnia. Ocena ta nie zastępuje *Prognozy oddziaływania na środowisko*, której obowiązek przeprowadzenia dla m.in. skutków realizacji dokumentów strategicznych opracowywanych przez organy administracyjne nakłada *Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko* (Dz. U. z 2013 r. poz. 1235 z późn. zm.).

Prognoza oddziaływania na środowisko stanowi odrębny dokument, którego głównym celem jest analiza i ocena ewentualnych skutków środowiskowych związanych z wdrażaniem zadań zawartych w Strategii. Zakres i stopień szczegółowości informacji wymaganych w *Prognozie Oddziaływania na Środowisko Strategii Rozwoju Gminy Komańcza do roku*

2030 został uzgodniony z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Rzeszowie (pismo z dnia 30 listopada 2015 r., znak: WOOS.411.2.27.2015.BK.4) oraz Podkarpackim Państwowym Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym w Rzeszowie (pismo z dnia 12 listopada 2015 r., znak: SNZ.9020.2.59.2015.RD). Sporządzoną Prognozę poddano ocenie przez właściwe organy oraz procesowi konsultacji społecznych. Zarówno Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Rzeszowie w piśmie z dnia 4 lutego 2016 r., znak: WOOS.410.5.1.2016.AP.4 jak i Podkarpacki Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w piśmie z dnia 13 stycznia 2016 r., znak: SNZ.9020.3.1.2016.RD nie wnieśli zastrzeżeń oraz wyrazili pozytywną opinię do przedstawionych dokumentów. W ramach konsultacji społecznych mieszkańcy Gminy Komańcza nie wnieśli uwag oraz nie przedstawili żadnych wniosków.

Prognoza nie zastępuje *Oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko*, która to będzie wymagana w przypadku realizacji przedsięwzięć w oparciu o *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko* (Dz. U. z 2016 r. poz. 71).

Analizując ww. rozporządzenia, żadne z działań ujętych w Strategii nie kwalifikuje się do przedsięwzięć mogących zawsze znacząco oddziaływać na środowisko, jednak część z nich po ustaleniu lokalizacji lub powierzchniowej skali oddziaływania inwestycji może spełnić kryteria przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko.

Znaczące grupy przedsięwzięć zawartych w Strategii tworzą inwestycje polegające głównie na zadaniach budowy lub rozbudowy obiektów, dróg i szlaków, uregulowaniu gospodarki wodnej i wodno-ściekowej, a także zabiegów modernizacyjno-remontowych. Znaczący wpływ na środowisko będzie odczuwalny poprzez:

- emisję zanieczyszczeń, pochodzących ze spalania paliwa przez pojazdy mechaniczne w silnikach spalinowych w trakcie prac budowlanych i modernizacyjnych;
- uciążliwości hałasowe, związane z wykonywaniem robót budowlanych;
- odpady, powstające w trakcie wykonywania robót ziemnych i budowlanych.

Pomimo negatywnych przejściowych uciążliwości po zakończeniu realizacji przedsięwzięć będzie widoczny pozytywny efekt społeczny i ekologiczny.

Jednym z zadań w Strategii jest uregulowanie gospodarki wodnej i wodno-ściekowej. Działanie to po etapie budowy przyniesie pozytywny efekt ekologiczny – pozwoli zapobiegać usuwaniu nieczystości ciekłych w sposób, który prowadzi do zanieczyszczenia gleb i wód, co będzie miało duże znaczenie dla środowiska. Organizacja gospodarki ściekowej wyeliminuje

niekontrolowane odprowadzanie ścieków, a co za tym idzie – zanieczyszczenia środowiska wodno-glebowego.

Dzięki termomodernizacji budynków zmniejszy się zapotrzebowania na ciepło, co będzie się wiązać z mniejszym spalaniem paliw energetycznych i mniejszymi emisjami zanieczyszczeń (głównie CO₂) do atmosfery. Dodatkowe wsparcie w postaci wykorzystywania odnawialnych źródeł energii oraz opracowanie planu gospodarki niskoemisyjnej pozwoli spotęgować ten efekt. Przygotowanie i prowadzenie prac polegających na dociepleniu budynków w ramach termomodernizacji powinno w szczególności uwzględniać ochronę ptaków i nietoperzy gniazdujących w ścianach budynków. Większość ptaków gniazdujących w budynkach, a także wszystkie nietoperze w Polsce objęte są ścisłą ochroną gatunkową. Ważne jest, aby działania rekompensujące straty wykonywać w przypadku wszystkich remontowanych budynków.

W przypadku konieczności ingerencji w środowisko flory i fauny objętej ochroną należy wcześniej uzyskać stosowne pozwolenie w trybie art. 56 *Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Dz. U. z 2015 r. poz. 1651 z późn. zm.). Przed rozpoczęciem prac demontażowych należy przeprowadzić rozeznanie w kontekście występowania chronionych gatunków zwierząt, natomiast po zakończeniu prac, w obiektach, w których wcześniej gniazdowały ptaki należy (o ile to możliwe) umożliwić im dalsze gniazdowanie lub zapewnić siedliska zastępcze. Ponadto sposób przeprowadzenia prac demontażowych oraz ich termin powinien być dostosowany do okresów lęgowych tych gatunków.

W ramach Strategii planuje się zadania, które mogą wyznaczać ramy dla dalszych działań będących źródłem negatywnych oddziaływań. Rozwój istniejących i tworzenie nowych terenów inwestycyjnych oraz stworzenie atrakcyjnych warunków do rozwoju infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej spowoduje napływ nowych przedsiębiorstw i powstanie nowych budynków gospodarczo-usługowych. Powstanie nowych obiektów będzie się wiązać z dodatkową emisją zanieczyszczeń do atmosfery oraz wytwarzaniem odpadów. Działania polegające na wspieraniu przedsięwzięć wykorzystujących odnawialne źródła energii spowodują, iż skala tych uciążliwości będzie nieznaczna.

Pozostałe działania zawarte w Strategii nie będą wpływały negatywnie na środowisko. Prawidłowe wykonawstwo daje gwarancję pełnej ochrony środowiska gruntowego przed wpływami antropogenicznymi. Negatywny wpływ na środowisko przyrodnicze, jak również krajobraz, zaniknie po zakończeniu prac budowlanych i uporządkowaniu terenu. W przypadku występowania niekorzystnych oddziaływań na środowisko istnieje

możliwość i konieczność minimalizacji oddziaływań inwestycji na środowisko m.in. poprzez następujące działania:

- właściwe kierowanie pracami;
- prowadzenie prac budowlanych i modernizacyjnych wyłącznie w porze dziennej, maszynami oraz pojazdami o najlepszych parametrach akustycznych, aby jak najbardziej zmniejszyć uciążliwość hałasu;
- prawidłowe zabezpieczenie techniczne sprzętu i placu budowy;
- stosowanie odpowiednich technologii, materiałów i rozwiązań konstrukcyjnych;
- dotrzymywanie terminów wykonywania prac budowlanych;
- nadzór nad skutecznością i jakością realizacji;
- stosownie wysokiej klasy rozwiązań technicznych;
- oszczędzanie podczas budowy surowców takich jak: woda, piasek i energia;
- maskowanie elementów dyszarmicznych dla krajobrazu.

Z uwagi na położenie geograficzne Gminy Komańcza oraz charakter zadań przewidzianych do realizacji w ramach Strategii – nie przewiduje się wystąpienia oddziaływań transgranicznych.

3 CZĘŚĆ WDROŻENIOWA

3.1 Ewaluacja i monitoring Strategii do roku 2030

Warunkiem sprawnej oraz efektywnej realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Komańcza do roku 2030* jest wdrożenie skutecznego systemu monitorowania i oceny tej Strategii wraz z towarzyszącymi jej programami rozwoju.

Monitoring ma na celu gromadzenie oraz analizę danych na temat przebiegu realizacji danego programu, który pozwala na wyłapywanie ewentualnych nieprawidłowości w jego realizacji i wprowadzanie niezbędnych korekt umożliwiających osiągnięcie wcześniejszych założeń. Ewaluacja natomiast ma za zadanie sprawdzenie czy w wyniku podejmowanych działań powstały spodziewane rezultaty oraz czy przełożyły się one na realizację wyznaczonych celów.

Opracowanie systemu monitorowania i ewaluacji umożliwi gromadzenie bieżących danych dotyczących postępów we wdrażaniu oraz osiąganiu celów założonych w Strategii. Pozwoli również na obserwację rezultatów prowadzonych działań, a w razie potrzeby na wprowadzenie niezbędnych aktualizacji oraz korekt. Zakres monitoringu i ewaluacji Strategii wyznaczają określone w niej cele szczegółowe, działania priorytetowe oraz zaplanowane przedsięwzięcia. Monitoring Strategii prowadzony będzie w zakresie finansowym oraz rzeczowym. Zakres finansowy dotyczyć będzie monitorowania poprawności oraz efektywności wydawanych środków, natomiast zakres rzeczowy związany będzie z efektywnością podejmowanych działań oraz postępem we wdrażaniu Strategii.

Ewaluacja Strategii będzie prowadzona w celu określenia rzeczywistych efektów zrealizowanych projektów i inwestycji w niej zapisanych, a jej ocena opierać się będzie na pięciu zasadniczych kryteriach:

- skuteczność – pozwala określić czy zostały osiągnięte cele Strategii założone na etapie programowania;
- efektywność – pozwala ocenić poziom ekonomiczności Strategii;
- użyteczność – pozwala ocenić zgodności celów Strategii z faktycznymi problemami i potrzebami grupy docelowej;
- trafność – obrazuje do jakiego stopnia cele Strategii odpowiadają potrzebom wskazanym do danego obszaru;
- trwałość – pozwala określić na ile można się spodziewać, że pozytywne zmiany wywołane oddziaływaniem Strategii będą trwać po jej zakończeniu.

Ewaluacja działań zawartych w *Strategii Rozwoju Gminy Komańcza do roku 2030* zostanie podzielona na następujące części:

- *ex-ante* (przed realizacją Strategii) – stanowiąca instrument ułatwiający podejmowanie spójnych decyzji (ocena ta została przeprowadzona przed opracowaniem niniejszej Strategii);
- *on-going* (na bieżąco) – instrument obserwacji prowadzonej przez Zespół Strategiczny, który będzie przygotowywał sprawozdanie z realizacji Strategii, co najmniej raz na dwa lata;
- *mid-term* (w połowie okresu realizacji) – służąca przede wszystkim jako instrument, w wyniku którego nastąpi aktualizacja Strategii;
- *ex-post* (na zakończenie realizacji Strategii) – służąca ocenie zgodności i efektywności zrealizowanych działań w ramach Strategii z założeniami i celami przyjętymi w niniejszym dokumencie.

Ponadto ze względu na długi okres czasu jakim objęta została Strategia, realizację zadań w niej wskazanych określono do roku 2025. Aktualizacja Strategii w wyniku jej ewaluacji zaplanowanej w połowie okresu obowiązywania posłuży do zaplanowania zadań do realizacji na pozostały okres jej obowiązywania, a więc do roku 2030.

Wprowadzenie systemu monitoringu oraz powiązanego z nim systemu ewaluacji pozwoli wyeliminować w dużym stopniu problem dezaktualizacji założeń i celów zawartych w Strategii, wynikający ze zmieniających się warunków funkcjonowania podmiotów realizujących poszczególne projekty, zmian prawodawstwa oraz innych warunków i okoliczności mogących wpłynąć na zasadność podejmowanych działań. Oprócz modyfikacji poszczególnych elementów Strategii w trakcie jej realizacji możliwe będzie uwzględnienie nowych, dodatkowych działań (zadań), które będą wpisywać się w wyznaczone cele strategiczne i operacyjne.

Za wdrożenie Strategii odpowiedzialny jest Wójt, natomiast za prowadzenie monitorowania i ewaluacji odpowiedzialny będzie Zespół ds. Ewaluacji, powołany na etapie wdrażania Strategii. Zespół ds. Ewaluacji będzie się zbierał co najmniej raz na dwa lata, a do jego zadań należeć będzie m.in.:

- przedstawienie wniosków z realizacji poszczególnych celów strategicznych;
- monitorowanie oraz ocena wdrażania poszczególnych działań;
- sformułowanie wniosków i zaleceń odnośnie wprowadzenia usprawnień w kwestii wdrażania Strategii;
- opracowanie sprawozdań z posiedzeń.

Przewodniczący Zespołu ds. Ewaluacji zobowiązany będzie przedstawić Radzie Gminy sprawozdanie sporządzone przez Zespół ds. Ewaluacji. Rada Gminy analizować będzie postępy w realizacji Strategii.

Rada Gminy, jako instytucja kontrolna i uchwałodawcza, będzie mieć za zadanie:

- akceptację sprawozdań z realizacji Strategii,
- analizowanie i zatwierdzanie wniosków o zmianę treści Strategii Rozwoju,
- aktualizację Strategii Rozwoju,
- uwzględnienie zadań zaplanowanych do realizacji przy przyjmowaniu budżetu gminy oraz wieloletnich planów inwestycyjnych lub innych dokumentów strategicznych o znaczeniu lokalnym.

Informacje na temat stanu realizacji Strategii będą przekazywane mieszkańcom gminy, jak również wszystkim zainteresowanym, za pośrednictwem strony internetowej Urzędu Gminy Komańcza, a także podczas spotkań z różnymi grupami społecznymi, w tym mieszkańcami, przedsiębiorcami, stowarzyszeniami itp.

Monitorowanie przebiegu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy powinno być procesem ciągłym. Sporządzany raport powinien wskazywać na zachodzące przeobrażenia i tendencje rozwoju oraz umożliwiać dokonywanie oceny stopnia realizacji zapisanych celów.

W kolejnym rozdziale przedstawiono zestaw podstawowych wskaźników monitorowania realizacji Strategii oraz rozwoju gminy.

3.2. Wskaźniki realizacji Strategii

W celu skutecznej ewaluacji Strategii niezbędne są dane umożliwiające przeprowadzenie oceny, m.in. porównania stanu przed i po realizacji Strategii. W tym celu wskazano szereg wskaźników porównujących sytuację w Gminie Komańcza ze średnią dla województwa podkarpackiego oraz średnią dla Polski. Wskaźniki dotyczą ogólnych zmian podstawowych wartości, które zaszły w trakcie realizacji Strategii. Możemy zaliczyć do nich m.in. liczbę mieszkańców gminy, wyniki egzaminów szkolnych, dochody i wydatki gminy na 1 mieszkańca czy też liczbę podmiotów gospodarczych działających na jej terenie – wybrano te wartości, które da się wyrazić liczbowo. W tabeli 13 wskazane zostały również wartości pożądane na koniec roku 2024, kiedy to będzie miała miejsce aktualizacja Strategii i wyznaczenie dalszych działań. Gmina Komańcza w większości przedstawionych wskaźników wypada dużo gorzej niż województwo podkarpackie oraz średnia krajowa. Komańcza wypada dobrze m.in. we wskaźnikach związanych z wynikami egzaminów szkolnych oraz liczbie fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców.

Tabela 13 Wskaźniki rozwoju Gminy Komańcza

LP.	Nazwa wskaźnika		Wartość wskaźnika dla Gminy Komańcza na koniec:		Wartość wskaźnika – średnia ogółem dla województwa podkarpackiego na koniec:	Wartość wskaźnika – średnia ogółem dla Polski na koniec:	Pożądana wartość wskaźnika na:
			2009 r.	2014 r.	2014 r.	2014 r.	2024 r.
1.	Liczba ludności ogółem		5 064	4 991	2 129 187	38 478 602	-
2.	Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w [%] ludności ogółem	w wieku przedprodukcyjnym	18,0	15,9	18,8	18,0	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.
		w wieku produkcyjnym	67,7	66,5	63,5	63,0	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.

Strategia Rozwoju Gminy Komańcza do roku 2030

		w wieku poprodukcyjnym	14,2	17,6	17,7	19,0	-
3.	Współczynnik przyrostu naturalnego (przeliczenie na 1000 mieszkańców)		-1,3	1,2	0,7	0,0	powyżej 0,0
4.	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym [%]		9,4	9,5	10,2	7,5	poniżej średniej krajowej na koniec 2024 r.
5.	Średnie wyniki w punktach ze sprawdzianu w 6 klasie szkoły podstawowej (maksymalna liczba punktów 40)		22,25 ³	26,91	26,33	25,82	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.
6.	Wyniki egzaminu gimnazjalnego w % ⁴		-	58	60	58,6	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.
7.	Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców		21	36	33	33	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.
8.	Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności		53	48	70	93	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.
9.	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności		586	637	763	1071	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.
10.	Podmioty na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym		87	56	120	170	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.
			2009 r.	2013 r.	2013 r.	2013 r.	2024 r.
11.	Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym (3–5 lat)		35,7	55,3	68,2	74,1	100
12.	Liczba dzieci w szkołach podstawowych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców		60	45	57	56	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.
13.	Migracje na pobyt stały – saldo migracji na 1000 osób		-7,3	-10,7	-1,5	-0,5	dodatnie saldo migracji

³ Dane podano dla roku 2010

⁴ Dane podano dla roku 2014. Nie podano wyników dla Gminy Komańcza z 2009 roku, z powodu wprowadzonych zmian w egzaminach gimnazjalnych.

Strategia Rozwoju Gminy Komańcza do roku 2030

14.	Osoby w gospodarstwach domowych korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	146	105	113	83	poniżej średniej krajowej na koniec 2024 r.	
15.	Korzystający z instalacji w [%] ogółu ludności	sieć wodociągowa	42,6	42,7	76,7	88,0	powyżej 60%
		sieć kanalizacyjna	53,1	53,3	62,6	65,1	powyżej 70%
16.	Liczba przydomowych oczyszczalni ścieków w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	63	98	7	40	powyżej poziomu w 2013 r.	
17.	Budynki nowo oddane do użytkowania w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	49	16	28	26	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.	
18.	Dochody ogółem na 1 mieszkańca	2708	3483	3310	3747	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.	
19.	Dochody własne na 1 mieszkańca	900	1548	1309	2042	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.	
20.	Udział [%] dochodów własnych w dochodach ogółem	33,22	44,45	39,6	54,5	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.	
21.	Relacja dochodów ogółem na 1 mieszkańca do średniej w Polsce (ujęcie %)	-	93	88	100	powyżej średniej krajowej na koniec 2024 r.	
22.	Relacja dochodów ogółem na 1 mieszkańca do średniej w województwie (ujęcie %)	-	105	100	113	powyżej średniej wojewódzkiej na koniec 2024 r.	
23.	Relacja udziału w podatkach od osób fizycznych w stosunku do Polski w przeliczeniu na 1 mieszkańca (ujęcie %)	-	54	62	100	powyżej 80% średniej w Polsce na koniec 2024r.	
24.	Wydatki ogółem na 1 mieszkańca	2958	3437	3313	3750	powyżej średniej krajowej w 2024 r.	
25.	Wydatki majątkowe na 1 mieszkańca	441	453	603	665	powyżej średniej krajowej w 2024 r.	
26.	Wydatki bieżące na 1 mieszkańca	2517	2984	2709	3086	poniżej średniej krajowej w 2024 r.	

Zródło: Opracowanie własne na podstawie statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego, stat.gov.pl, Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, www.cke.edu.pl, Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie, www.oke.krakow.pl

Spis tabel i schematów

Tabela 1 Schemat analizy SWOT	10
Tabela 2 Analiza SWOT Gminy Komańcza	11
Tabela 3 Cel szczegółowy 1.1. Tworzenie warunków do rozwoju przemysłu turystycznego na terenie gminy.....	27
Tabela 4 Cel szczegółowy 1.2. Ochrona i udostępnianie dziedzictwa naturalnego i kulturowego.....	28
Tabela 5 Cel szczegółowy 2.1. Tworzenie warunków do rozwoju gospodarczego.....	28
Tabela 6 Cel szczegółowy 2.2. Tworzenie warunków do rozwoju aktywności społecznej.....	29
Tabela 7 Wykaz powiązań celów Strategii Rozwoju z dokumentami strategicznymi	30
Tabela 8 Matryca zależności między celami Strategii a dokumentami regionalnymi.....	33
Tabela 9 Projekty infrastrukturalne realizowane w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) w okresie objętym Strategią.....	34
Tabela 10 Projekty realizowane w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) w okresie objętym Strategią	38
Tabela 11 Projekty komplementarne finansowane ze środków własnych budżetu gminy w okresie objętym Strategią	40
Tabela 12 Przewidywane nakłady finansowe na realizację projektów zaplanowanych w ramach Strategii – budżet Strategii	42
Tabela 13 Wskaźniki rozwoju Gminy Komańcza.....	52
Schemat 1 Wizja, misja oraz cele główne.....	18